

Lunds universitet
Centrum för genusvetenskap

Kan en heterosexuell man ha feministiskt sex?

En studie av villkoren för mänskligt handlande.

Författare: Lena Gunnarsson
D-uppsats. Kön, samhälle, vetenskap, 61-80 p
28 februari 2006
Handledare: Anna Jansdotter

SAMMANFATTNING

Syftet med denna uppsats är att söka svar på vilka analytiska verktyg som krävs för att förstå villkoren för mänskligt handlande. Min tes är att den diskursteoretiska epistemologi som kommit att dominera samtida feministisk forskning – i uppsatsen representerad främst av Judith Butler – inte tillhandahåller dessa analytiska verktyg. För att pröva denna tes har jag intervjuat fem heterosexuella, feministiska män om deras erfarenheter av sex. Jag frågar mig: på vilket sätt bestäms intervjupersonernas sexuella interaktion med kvinnor av deras respektive positioner som heterosexuella män och som feminister? I min analys tillämpar jag ett dialektiskt angreppssätt och stöder mig framför allt på Margaret Archers teoribygge.

Min slutsats blir att det, för att i detalj kunna blottlägga villkoren för männens handlande, är fundamentalt att göra den typ av distinktioner som diskursteorin emotsätter sig – mellan subjektivt och objektivt, diskurs och praktik, etcetera. Vidare drar jag slutsatsen att relationen mellan de analytiskt åtskilda dimensionerna måste förstås som dialektisk.

ABSTRACT

The object of this thesis is to explore what kind of analytical tools we need in order to understand the conditions of human agency. My hypothesis is that the epistemology of discourse theory that has come to dominate contemporary feminist research – in this thesis mainly represented by Judith Butler – does not supply these analytical tools. To try out this hypothesis I have made interviews with five heterosexual, feminist men about their experiences of sex. The question I ask is: in which way is the informants' sexual interaction with women determined by their respective positions as heterosexual men and feminists? I apply a dialectical approach in my analysis and primarily use Margaret Archer's theoretical framework.

My conclusion is that, in order to reveal the conditions of the men's practice, it is fundamental to make the kind of distinctions rejected by discourse theorists – between the subjective and the objective, discourse and practice, etcetera. I also draw the conclusion that the relation between the analytically distinct dimensions must be understood as dialectical.

NYCKELORD

Heterosexualitet, feminism, genus, maskulinitet, intervjuer, Archer, Butler, handlande, subjekt, objekt.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning	s 4
2 Teori	s 6
2.1 Forskningsöversikt – människan och makten	s 6
2.1.1 Foucault, Butler och språkets makt	s 7
2.1.2 Dualismer och distinktioner	s 9
2.2 Min teoretiska positionering	s 10
2.2.1 Dialektiken	s 11
2.2.2 Subjekt och objekt	s 11
2.2.3 Genus och heterosexualitet	s 12
2.2.4 Män och feminism	s 13
3 Metod	s 14
3.1 Urval	s 15
3.2 Att berätta om sex	s 15
3.3 Min position i forskningsprocessen	s 16
3.4 Analytiskt tillvägagångssätt	s 17
4 Analys	s 18
4.1 Att vara feminist, heterosexuell och man	s 18
4.2 ”Jag tar aldrig initiativ till sex”	s 20
4.3 ”Jag vill inte berömma tjejer för deras utseende”	s 23
4.4 ”För mig är sexakten ett totalt samspel”	s 25
4.5 ”Jag blev förbannad för hon var så passiv”	s 27
4.6 ”Jag har sex trots att jag inte vill”	s 29
4.7 ”Det är inte dominans utan en lek med dominans”	s 33
5 Slutsatser	s 36
6 Litteratur	s 39
Bilagor	s 40

1 INLEDNING

"Vi lever i ett patriarkat."

"Jaha. Vad betyder det?"

"Jo, det betyder att männen är överordnade kvinnorna. Att de förtrycker kvinnorna."

"Okej, bestäm dig nu – betyder det att männen är överordnade eller att de förtrycker?"

"Tjaa... Både och, men det är ju samma sak."

"Nej, men det är det ju inte alls."

Ordväxlingen ovan sätter fingret på en paradox som genomsyrar det feministiska projektet. Att säga att en man är överordnad är ett ordval som antyder att mannen passivt tilldelats en överordnad position i de objektiva samhällsrelationerna. Att säga att han förtrycker är en helt annan sak – formuleringen utmålar honom som den som aktivt utövar förtryck mot kvinnor. De två konverserande personernas skilda uppfattningar om huruvida det är två helt olika saker eller samma sak att vara överordnad och att förtrycka understryker bara ytterligare denna paradox.

Den feminismens paradox som jag här påtalar, och som tar sig en rad olika uttryck, har enligt mig sitt ursprung i en mer grundläggande ontologisk, epistemologisk och social motsägelse. Denna motsägelse består i att mänskligt handlande både *bestäms av* och *bestämmer* de sociala förhållandena. Den teoretiska debatt som denna motsägelse givit upphov till har en lång historia. Det är framför allt inom ramen för marxistisk teoribildning som motsägelsen blivit tydligt blottlagd. Teoretiker som hävdade att produktionsförhållandena bestämmer människors medvetande och praktik har ofta anklagats för att vara determinister, medan de som betonat ideologins och medvetandets relativa autonomi beskyllts för att hemfalla åt en voluntaristisk syn på människan som stående utanför maktstrukturerna.

Inom den samtida teoribildning som avlägsnat sig från marxismen har denna paradox, vill jag hävda, alltmer kommit att undvikas. Framför allt den postmoderna, diskursteoretiska strömningen, som fått ett starkt fäste inom genusvetenskapen, har tenderat att *negligera* denna motsägelse istället för att låta den vara föremål för debatt och analys. Sociologen Margaret Archer beskriver denna tendens:

"recently, it has become popular to suggest that we abandon the quest for a causal mechanism linking structure to agency, in favour of 'transcending' the divide between objectivity and subjectivity altogether. Basically, this enterprise rests upon conceptualising 'structures' and 'actors' as ontologically inseparable because each enters into the other's constitution"
(Archer, 2003, s 1).

Syftet med denna uppsats är att göra ett nedslag i det mänskliga handlandets paradox och söka svar på vilka analytiska verktyg som krävs för en förståelse av villkoren för handlande. Min tes är att den diskursteoretiska epistemologi som sedan omkring två decennier tillbaka kommit att

dominera genusforskningen inte erbjuder de analytiska verktyg som krävs för en fullgod och detaljerad förståelse av villkoren för mänskligt handlande. Min tes är vidare att detta tillkortakommande har sin grund i att diskursteorin eliminerat analytiska distinktioner, till exempel mellan subjektivt och objektivt och mellan materiellt och diskursivt. Jag kommer i nästa avsnitt att redogöra för min kritik av det diskursteoretiska begreppsliggörandet av handlande, och argumentera för att det är teoretiskt nödvändigt att frångå denna epistemologi till förmån för en dialektisk dito.

Jag kommer sedan att empiriskt pröva min teoretiska ståndpunkt och undersöka om den bidrar till en rimlig förståelse av villkoren för handlande. Som metod har jag valt att göra intervjuer med fem män som identifierar sig som heterosexuella och som feminister om deras sexuella interaktion med kvinnor. Jag har valt denna kategori av personer då manliga heterosexuella feminister befinner sig i en position som kännetecknas av en antites, och då jag menar att denna typ av sociala spänning är ett fruktbart fokus vid produktionen av kunskap (Kvale, 1997). Antitesen består i att intervjupersonerna i egenskap av heterosexuella män objektivt sett befinner sig i en överordnad position i den heteronormativa genusstrukturen, *samtidigt* som de i egenskap av feminister subjektivt positionerat sig i polemik med själva den heteronormativa genusstruktur som är förutsättningen för deras privilegierade position. Min frågeställning blir då:

På vilket sätt bestäms¹ intervjupersonernas sexuella interaktion med kvinnor av deras respektive positioner som heterosexuella män och som feminister?

Jag har valt att empiriskt fokusera på sexuell praktik, bland annat då jag ser sexualitet som en aspekt av de sociala relationerna som tar sig väldigt tydliga uttryck. Sex inbegriper starka subjektiva drivkrafter och känslor liksom konkret och direkt kroppslig interaktion, och jag ser denna konkretion som en tillförlitlig källa till vetenskaplig kunskap. Den feministiska ideologi som intervjupersonerna bekänner sig till är intressant först då den sätts i relation till hur deras kroppar bär upp den. Sexualiteten är dessutom en central arena för konstruktionen av genus (Butler, 1990; Jackson, 1999), vilket gör den till ett intressant tema i sökandet av kunskap om hur genusrelationer upprätthålls och ifrågasätts. Jag har valt att fokusera på *heterosexuella män*, eftersom en heterosexuell identitet och praktik förstärker den privilegierade position som jag är intresserad av att undersöka. Dessutom utgör den heterosexuella relationen som institution ett fundament i upprätthållandet och forandet av ojämlika genusrelationer (Butler, 1999; Jackson,

¹ Begreppet "bestämmas" ska här inte tolkas i den liberal-positivistiska, mekanistiska bemärkelsen att någonting bestäms i absoluta och direkta orsak-verkan-termer.

1999), varför det uppstår en analytiskt intressant motsättning mellan den institution som männen ingår i och de politiska mål de kämpar för.

I ett samspel mellan å ena sidan intervjupersonernas berättelser om sin sexuella praktik och å andra sidan min teoretiska positionering, kommer jag att utforska villkoren för intervjupersonernas handlande och i förlängningen för mänskligt handlande överlag. Via denna empiri kommer jag att pröva hållbarheten hos min tes om att den diskursteoretiska strömning som kommit att dominera samtida feministisk teori inte erbjuder de analytiska verktyg som krävs för en detaljerad förståelse av villkoren för handlande.

I följande stycke försöker jag klargöra var den genusvetenskapliga/feministiska forskningen om villkoren för handlande befinner sig idag. Därefter positionerar jag mig teoretiskt i förhållande till dessa tendenser och presenterar de verktyg jag använder i analysen av mina intervjuer. I metodavsnittet presenterar jag sedan dels hur jag gått tillväga rent konkret för att via intervjuer besvara min frågeställning, dels hur jag ser på kunskapsproduktion. Därefter analyserar jag intervjuutsagorna temavis, för att till sist presentera de slutsatser jag drar av analysen med avseende på mitt syfte och min problemformulering.

2 TEORI

Jag kommer först att göra en översikt över forskningsläget på området mänskligt handlande och lyfta fram den diskursteoretiska strömningen som dominerande inom samtida feministisk forskning. Jag fokuserar här på Judith Butlers teoribygge, men hänvisar också till hennes anfader Michel Foucault och till Lois McNay som beskrivit dessa teoretiska utvecklingstendenser. Därefter positionerar jag mig i förhållande till detta teorikomplex på en grundläggande epistemologisk nivå, förankrad framför allt i Margaret Archers men även Norman Faircloughs författarskap. Sedan går jag in mer specifikt på min syn på hegemoni, manlighet och (hetero)sexualitet, med referens till bland andra Sandra Harding, Stevi Jackson och Bob Connell.

2.1 Forskningsöversikt – människan och makten

Alltsedan den feministiska forskningen gjorde sitt intåg på världens universitet har det rått såväl konsensus som konflikt i frågan om hur man ska begreppsliggöra genusrelationerna. Konsensus har legat i antagandet att genus är en social konstruktion, att de ojämlika relationerna mellan män och kvinnor inte är av naturen givna och att de därmed går att förändra. Konflikterna har i mångt och mycket sprungit ur frågan om *hur* man ska förstå den sociala konstruktionen av genus. På vilket sätt reproduceras denna maktordning? Vad finns det för möjligheter att bryta den? På vilket sätt och i hur stor utsträckning bestäms människors handlande av genus?

Debatten inom det feministiska forskningsfältet är inte ett isolerat fenomen utan speglar och avspeglas i ett mer generellt samhällsteoretiskt problem: hur ska vi *överhuvudtaget* begreppsliggöra den sociala konstruktionen och villkoren för mänskligt handlande? (McNay, 2000; Jackson, 2001). Från 1960- och 70-talens andra vågens feminism och samma tids tydligt marxistiskt influerade akademi, till 2000-talets första årtionde, har det skett ett paradigmskifte inom genusvetenskaplig och sociologisk forskning, ett skifte som bland annat kommit att kallas ”the linguistic turn” (Jackson, 2001). Med sin bas i framför allt Michel Foucaults diskursteori och Jacques Lacans lingvistiska tolkning av psykoanalysen, har detta skifte bland annat inneburit en förflyttning av fokus från det materiella till det symboliska. De feministiska teoretikerna har tagit starka intryck av Foucault och Lacan och har varit centrala i vidareutvecklandet av den teoriskola som ser språket som den fundamentala arenan för maktutövning och motstånd. Den grundläggande tesen i detta diskursteoretiska paradigm är att allt konstitueras genom språket, genom de system av meningsskapande som finns att tillgå i en viss historisk kontext.

På den genusvetenskapliga arenan har den amerikanska filosofen Judith Butler kommit att bli en stark representant för detta epistem. 1990 gav hon ut den mycket inflytelserika boken *Gender Trouble – Feminism and the Subversion of Identity*, ett verk som på en grundläggande nivå bygger vidare på Foucaults författarskap, även om Butler också går i polemik med honom. Butler är i strikt mening representant för den teoretiska strömning som brukar kallas queerteori, men jag menar att hennes författarskap i vidare bemärkelse ger ett accentuerat uttryck för en övergripande diskursteoretisk trend inom samtida feministisk forskning. Just på grund av att Butler på filosofiskt vis går till botten med sin argumentation för denna typ av epistemologi, väljer jag här att referera till hennes författarskap som representativt för den mer omfattande diskursteoretiska strömningen.

2.1.1 Foucault, Butler och språkets makt

Vad är det då som utmärker det epistemologiska skifte som jag här påtalar, om vi ska förstå det i relation till syftet med denna uppsats? Om vi fokuserar på villkoren för handlande, så är en grundläggande tes att handlande inte springer ur subjekt utan bör ses som en diskursiv process. Foucault är inte fullt elaborerad i sin teoretisering av detta, men i sitt författarskap fokuserar han nästan uteslutande på subjektet som konstituerat av diskursen reglerande makt. Han menar förvisso att det finns utrymme för motstånd – i sin berömda *Sexualitetens historia* skriver han att det är ”den strategiska kodningen” av ”motståndspunkter” som möjliggör en revolution – men längre än så sträcker sig inte hans teoretisering av motståndsmöjligheterna (Foucault, 1980, s 122). Foucaults inlägg såväl som dess popularitet ska ses i ljuset av att tidigare teoretiska försök

att förstå villkoren för mänskligt handlande enligt många var alltför rigida och överfokuserade på strukturer, system och regelbundenheter. Foucaults inlägg innebar inte bara att fokus försköts till den språkliga nivån, utan också mot det elastiska och fragmenterade i det sociala. Denna förskjutning fortplantades i feministisk teori och beskrivs av Lois McNay som "a shift [...] from understanding the sex-gender system as an atemporal structure towards an alternative concept of a series of interconnected regimes whose relations are historically variable and dynamic" (McNay, 2000, s 13).

Där Foucault är oartikulerad vad gäller alternativet till den gamla skolans rigida aktör/struktur-dualism, är Butler mer elaborerad och explicit i sin teoretisering av villkoren för handlande. I likhet med Foucault går hon i polemik med sociologins, filosofins och psykoanalysens syn på det mänskliga subjektet. Hon menar att subjektet, som traditionellt brukar ses som den som utför handlingar, inte äger någon egen ontologisk status utan till sin helhet är en diskursiv produkt, en signifikationsprocess. Hon kritiserar andra socialkonstruktivistiska försök att förstå handlande: "The question of locating 'agency' is usually associated with the viability of the 'subject', where the 'subject' is understood to have some stable existence prior to the cultural field that it negotiates. Or if the subject is culturally constructed, it is nevertheless vested with an agency, intact regardless of its cultural embeddedness. On such a model, 'culture' and 'discourse' *mirror* the subject, but do not constitute that subject" (Butler, 1999, s 182). Lois McNay framhåller att denna typ av diskursteoretiska begreppsliggörande av subjektet, "the negative paradigm of subjectification", knappast öppnar för en förståelse av hur människor kan bryta med diskursens reglerande makt, då subjektet inte ges någon oberoende ställning i förhållande till diskursen (McNay, 2000, s 6). Butler menar emellertid att hennes begrepp visst ger utrymme för en förståelse av vad hon kallar subversion. Förståelsen av villkoren för denna subversion rör sig till fullo på den diskursiva nivån, och hennes grundantagande är att bara för att något till fullo konstitueras av diskursen betyder det inte att det determineras av diskursen. Möjligheten att bryta maktordningar ligger i diskursens inre motsägelser och paradoxer. I den ständiga repetitionen av diskursen kan en handling underminera densamma, genom att via förskjutningar av diskursiva element avslöja den diskursiva konstruktionen som just en konstruktion. "In a sense, all signification takes place within the orbit of the compulsion to repeat; 'agency', then, is to be located within the possibility of a variation on that repetition" (Butler, 1999, s 185).

Butlers tes om att subjekt och handlingar är socialt konstruerade var ingalunda banbrytande när hon gav ut *Gender Trouble* – tesen om att könade subjekt inte är av naturen givna har varit fundamental för feminismen alltsedan Simone de Beauvoir 1949 skrev "Man föds inte till kvinna, man blir det" (de Beauvoir, 1973, s 162). Men Butlers syn på denna sociala konstruktion skiljer

sig från tidigare feministiska teoretikers, vilket blir tydligt i hennes angrepp på genusbegreppet. Hon framhåller att genusbegreppet, som betecknande det socialt konstruerade könet, bygger på ett antagande om att det finns ett kön som inte är socialt konstruerat. Enligt Butler äger våra kroppar emellertid ingen ontologisk status oberoende av språket de förstås igenom, varför det enligt henne blir orimligt att göra en distinktion mellan kön och genus (Butler, 1999).

2.1.2 Dualismer och distinktioner

Jag vill här lyfta fram det som jag ser som absolut centralt i Butlers teori, liksom mer allmänt i det diskursteoretiska paradigmet. Butlers epistemologi bygger på följande logiska slutledning: allting konstitueras i samspel med de diskursiva strukturer genom vilka vi förhåller oss till världen – därför *existerar* heller ingenting oberoende av diskursen. Följaktligen kan man inte göra en analytisk distinktion mellan två fenomen eller aspekter om dessa konstituerar varandra (jämför Archers citat i inledningen). Enligt detta resonemang blir det teoretiskt omöjligt att *överhuvudtaget* göra analytiska *distinktioner*, eftersom allt konstitueras ömsesidigt i de sociala relationerna. Butler skyr enligt samma logik distinktionen mellan objekt och subjekt, objektivt och subjektivt. Subjektet och det subjektiva ifrågasätts i det att det konstitueras av diskursen, medan det objektiva likaså ses som en illusion då ingenting *existerar* i sig självt, oberoende av diskursen.

Innan jag går in på min kritik av detta sätt att resonera vill jag sätta in denna problematik i ett vidare sammanhang. Ett fundament i feministisk teoribildning, inte bara den diskursteoretiska, har varit att ifrågasätta de dikotomier som bär upp den liberal-positivistiska vetenskapen. Mängder av feminister har framhållit att statiska och rigida dualismer – man/kvinna, kultur/natur, subjekt/objekt – har varit kopplade till förtryck. Män har i denna begreppsapparat kunnat upprätthålla sin position som subjekt genom att *reducera* sig själva till subjekt – och för att kunna göra det har kvinnor (liksom icke-vita, icke-heterosexuella och arbetarklassen) reducerats till objekt. Feministiska teoretiker har kritiserat dessa dualismer också på teoretisk-metodologiska grundvalar. Centralt har till exempel varit att kritisera den positivistiska vetenskapens antagande om att man kan göra en tydlig åtskillnad mellan objektet för en studie och den som studerar, när i själva verket även forskaren konstitueras av och därmed är objekt för forskningsprocessen (Harding, 1996; Keller, 1987; Merchant, 1984). Men betyder detta att dessa distinktioner *i sig* är vetenskapligt (och politiskt) problematiska? Det är denna kärnfråga som inte bara Foucault och Butler utan många andra inflytelserika teoretiker besvarar jakande. I en exposé över feministisk epistemologi hänvisar exempelvis Marianne Janack till ståndpunkten att feministiska teoretiker

måste vägra att godta det modernistiska projektets förutsatta dikotomier, däribland subjekt/objekt-dualismen (Janack, 2004).

2.2 Min teoretiska positionering

Centralt för denna uppsats är min teoretiska positionering just i denna diskussion om dualismer och analytiska distinktioner, bland annat den grundläggande distinktionen mellan subjektivt och objektivt. I en ansats att *både* instämma i det feministiska projektets ifrågasättande av de hegemoniska, statiska dikotomierna *och* inse behovet av någon form av dualistiska distinktioner, ansluter jag mig till ett dialektiskt förhållningssätt. Jag lutar mig framför allt mot det teoretiska ramverk som den brittiska sociologen Margaret Archer utarbetat. Archer arbetar inte inom en feministisk tradition utan har sin hemvist i den vetenskapsteoretiska skola som kallas kritisk realism². I likhet med Butler är hon kritisk till den liberal-positivistiska epistemologi vars begrepp inte tar fasta på att människor och deras handlingar konstrueras socialt och därmed gör en rigid åtskillnad mellan subjektet och hans eller hennes objektiva kontext. Trots det ser Archer det som fundamentalt att hålla kvar vid distinktionen mellan subjektivt och objektivt, liksom mellan våra handlingar och de diskurser genom vilka vi förstår dem. Medan Butler ser det mänskliga subjektet som existerande endast genom språket och därmed drar slutsatsen att subjektet saknar ontologisk grund och analytisk distinkthet (Butler, 1990), menar Archer att denna typ av resonemang baseras på felaktiga premisser för vad som kan betraktas som *verkligt*. Hon framhåller att någonting, till exempel jaget, kan existera även om det inte äger substans och entitet: "There is no *entity* or *substance* to find, but that only means [we are] looking for the wrong 'thing' when looking for the 'self'. What I am arguing for is the self as an emergent relational property whose realisation comes about through the necessary relations between embodied practice and non-discursive environment" (Archer, 2000, s 123).

I likhet med vetenskapsteoretikern Søren Kjørup menar jag att diskursteoretikernas avfärdande av objektivitet kan härledas till att de delar liberal-positivisternas syn på vad som kan betraktas som verkligt och objektivt (Kjørup, 1999). I polemik med den rad av teoretiker som ser den butlerianska ståndpunkten som den som i allra högst grad gör upp med positivismen (se t ex Diana Coole, 1995), menar jag därför att Butlers begrepp inte radikalt ifrågasätter den hegemoniska epistemologin³.

² Kritisk realism är en vetenskapsteoretisk skola främst förknippad med filosofen Roy Bhaskars arbete. Skolan går i polemik med den positivistiska synen på kunskap, men menar att det finns en objektiv verklighet som vi kan få kunskap om.

³ Marxisten Samir Amin gör en politisk tolkning av den diskursteoretiska/postmoderna diskursens oförmåga att ifrågasätta den liberala hegemonin: "Den postmoderna diskursen är ett ideologiskt tillbehör som i grund och botten legitimerar liberalismen och lockar oss till underkastelse" (Amin, 2004, s 27).

2.2.1 Dialektiken

I likhet med Margaret Archer menar jag att det angreppssätt som *verkligen* gör upp med liberalpositivismen är dialektiken. Archer framhåller att man kan – och måste – göra analytiska distinktioner mellan olika nivåer av verkligheten, trots att de ömsesidigt konstituerar varandra. Att en handling inte äger *absolut* autonomi från de diskurser i vilka den förstås och skapas, betyder alltså inte att handlingen saknar *all* form av autonomi och därmed kan *reduceras* till diskursen. Archer framhåller istället att människan och hennes handlingar äger en relativ autonomi i förhållande till den diskurs i vilken de tar sin form. Relationen är *dialektisk*. Att två aspekter av verkligheten är dialektiskt relaterade betyder att de är distinkta från varandra men samtidigt bidrar till varandras distinkthet (Archer, 2000) och, med språksociologen Norman Faircloughs ord, internaliserar varandra (Fairclough, 2003). Den dialektiska relationen, som inte bara är en metod och epistemologi utan också ett ontologiskt faktum, bryter fundamentalt mot den mekanistiska positivismen, i och med att den gör motsägelsen, relationen och rörelsen, snarare än det substantiella och motsägelsefria, till objektet för kunskap. Fairclough sammanfattar de viktigaste antagandena i det dialektiska förhållningssättet så här: ”processes, flows and relations have primacy over elements, things, structures, etc., the latter being produced as relative ’permanences’ out of the former; [...] ’things’ are internally heterogeneous and contradictory because of the diverse processes which produce them; and [...] change arises out of the contradictions within ’things’, structures, and systems” (Fairclough, 2003, s 214). I dialektiken liksom hos Butler betonas alltså processen. Den avgörande skillnaden mellan skolorna är att dialektiken erkänner ”sakers” existens, trots deras relativa och icke-substantiella karaktär.

2.2.2 Subjekt och objekt

Relationen mellan det subjektiva och objektiva måste också förstås som dialektisk. Det existerar subjektiva och objektiva dimensioner i varje handling. Det betyder inte att fenomen är essentiellt subjektiva eller objektiva utan konstruktionen av subjekt och objekt är produkter av dialektiska objektiverings- och subjektiveringsprocesser. Archer framhåller att det faktum att människor kan reflektera över sig själva implicerar att de, samtidigt som de är subjekt, är sina egna objekt. Snarare än att helt upplösa idén om objekt och subjekt är dessa begrepp alltså fundamentala för förståelsen av hur vi relaterar till oss själva och omvärlden, men just det faktum att vi kan vara subjekt *samtidigt* som vi är objekt för detta subjekt upplöser samtidigt den statiska dikotomin. Den relation där ett subjekt möts av ett objekt kännetecknas av att objektet inte går att reducera till hur subjektet förhåller sig till det. Objektet har en existens som går utanför hur subjektet uppfattar och behandlar det och påverkar i viss mån subjektet oberoende av hur subjektet

förhåller sig till det (Archer, 2000). En person utgör också ett objekt i den meningen att andra subjekt förhåller sig till henne. En man som träffar en kvinna kan med andra ord erkänna henne som ett subjekt, men i strikt bemärkelse är hon i relation till honom också ett objekt, i det att han via sin subjektivitet kan reflektera över och agera gentemot henne. I samma stund vinner kvinnan sin position som subjekt genom att i strikt bemärkelse göra mannen till sitt objekt.

Fundamentalt i denna diskussion är enligt mig att den liberal-positivistiska epistemologin inte kan hantera att vi människor är både subjekt och objekt, samtidigt. Det går inte ihop, om man använder sig av en positivistisk verklighetsbeskrivning som inte ger utrymme för motsägelser. Problemet med Butlers teoretiska modell är att även den skyr motsägelser, vilket gör att den inte kan begreppsliggöra att en kropp kan vara objektivt existerande *samtidigt* som den inte kan förstås annat än via en subjektiv process, eller att det mänskliga subjektet har en objektiv existens även om det inte går att reducera till ett stabilt och absolut distinkt objekt.

Archer beskriver de dialektiska villkoren för handlande så här: ”Reflexive deliberations [...] represent the subjective element which is always in interplay with the causal powers of objective social forms” (Archer, 2003, s 130). För att översätta det till ett genussammanhang: det finns objektiva genusstrukturer i vilka varje person är positionerad vare sig de vill det eller inte. En position som exempelvis man är ingenting man kan välja, utan den är extern i förhållande till personen, som omöjligt genom viljekraft kan förändra sin strukturella position som man i det ögonblick han placeras i den. Vi gör emellertid genom vår vilja val angående hur vi ska förhålla oss till vår givna strukturella position, vilket ger oss en relativ autonomi att förändra strukturerna: ”it is agential reflexivity that actively mediates between our structurally shaped circumstances and what we deliberately make of them” (Archer, 2003, s 130).

2.2.3 Genus och heterosexuallitet

I föregående avsnitt har jag allmänt refererat till begreppen maktstruktur och sociala relationer. I denna uppsats fokuserar jag på en viss aspekt av de sociala relationerna och maktstrukturerna, nämligen genus. Jag ser genus som en historiskt konstruerad social relation, som organiserar människors identiteter, tankar och handlingar. Den underbyggs av en hierarki varvid männen och det maskulina systematiskt överordnas kvinnorna och det kvinnliga. Genus konstrueras i tätt samspel med sexualitet. Heterosexuallitet framställs via hegemoniska diskurser som normal och naturlig sexualitet, medan avvikande sexuella begär och praktiker diskrimineras, osynliggörs och representeras som onormala. Heteronormativiteten verkar emellertid inte bara på diskursiv nivå, utan reproduceras också genom de materiella strukturer som organiserar produktion och reproduktion. Eftersom sexualiteten så som vi känner den idag har konstruerats inom ramen för

ett samhälle som struktureras av manlig överordning och kvinnlig underordning, verkar den på ett sätt som systematiskt överordnar män gentemot kvinnor. Genom den heterosexuella kärnfamiljen organiseras samhället så att kvinnor utför mer arbete än män men för mindre betalt. Och via normer om kvinnlig och manlig (hetero)sexualitet framställs kvinnan som ett objekt för mannen att agera emot, en diskursiv struktur som ligger till grund bland annat för mäns sexualiserade våld mot kvinnor (Jackson, 1999).

2.2.4 Män och feminism

Även om genusstrukturerna på ett systematiskt vis gör att män överordnas kvinnor, råder det inom feministisk teori en stark konsensus om att det inte betyder att enskilda män så att säga gör det fria valet att dominera kvinnor. Detta antagande hänger samman med det epistemologiska antagandet om att handlande inte bestäms av absolut autonoma individer utan i samspel med sociala maktstrukturer. Konkret betyder det att en man, även om han vill och försöker, inte med hjälp bara av sin egen vilja kan bryta sitt strukturella maktövertag över kvinnor.

På en nivå reproduceras mannens maktövertag genom ideologin, eller diskursen, som den samtida akademien föredrar att kalla den idémässiga nivån. Enligt ståndpunktsfeministen Sandra Harding skapas vårt sätt att förstå världen i samspel med vår objektiva position i maktstrukturerna. En mans överordnade position och objektiva intresse att behålla denna undergräver hans förutsättningar att se de maktrelationer varigenom han konstitueras. ”[I]n societies stratified by race, ethnicity, class, gender, sexuality [...] the *activities* of those at the top both organize and set limits on what persons who perform such activities can understand about themselves and the world around them” (Harding, 1996, s 240). I och med att män har ett strukturellt maktövertag är det ändå de förståelseramar som formats utifrån deras synpunkt som får universell status – med marxisten Antonio Gramscis begrepp intar de en hegemonisk ställning. Michèle Barrett definierar hegemoni som ”the organization of consent – the processes through which subordinated forms of consciousness are constructed without recourse to violence or coercion” (i Mulinari, 2003, s 97). Genom en hegemonisk genusdiskurs osynliggörs de historiskt skapade maktförhållandena mellan män och kvinnor och relationerna framställs istället som naturliga och självklara. En del i detta är skapandet av en hegemonisk manlighet, en konstruktion som reproducerar de genusrelationer som underordnar kvinnor, men framställs som självklar och naturlig. Maskulinitetsforskaren Bob Connell framhåller att en mycket central beståndsdel i den hegemoniska maskuliniteten är att den är heterosexuell. En riktig man är en man som har sex med kvinnor. ”Att vara böj är i den patriarkaliska ideologin en förvaringsplats för allt som symboliskt utestängts från den hegemoniska maskuliniteten” (Connell, 1999, s 102).

Maskulinitetsforskaren Stephen Heath påpekar på liknande vis att själva konstruktionen av Kvinnan vilar på Mannens begär och utgör garantin för att Hans begär ska tillfredsställas (Heath, 1987).

Den feministiska diskursen är en antihegemonisk diskurs i det att den gör upp med den patriarkala hegemonin. När den senare gör gällande att kvinnor inte är underordnade män, alternativt att de är det på grund av naturen, gör den feministiska diskursen gällande att kvinnor är underordnade män och att det är något som han förändras.

Margaret Archer fokuserar i sitt författarskap inte på genus, men utifrån mitt antagande om att hennes mer grundläggande teoretisering av handlande kan tillämpas på en mer specifik genusnivå, går jag här in på hur man ska kunna analysera mäns heterosexuella praktik. Till skillnad från Butler ser Archer det diskursiva som bara en av flera analytiska nivåer att ta fasta på i förståelsen av hur maktordningar bryts och reproduceras genom människors handlande. I den konkreta situationen varierar en persons handlande och spelar det diskursiva in i det att det bestämmer personens *beskrivning* av situationen, en beskrivning som ligger till grund för hans eller hennes val. En persons beskrivning av sin situation utgör *en* av de olika nivåer som samspelar i dialektiken mellan subjektivt och objektivt, mellan vilja och kontext. Men villkoren för en persons handlande kan inte reduceras till dessa beskrivningar, utan har fler dimensioner: ”We survey constrains and enablements, under our own descriptions (which is the only way we can know anything); we consult our projects which were deliberately defined to realize our concerns; and we strategically adjust them into those practices which we conclude internally (and always fallibly) will enable us to do (and be) what we care most about in society” (Archer, 2003, s 133). I vilken utsträckning en mans beskrivning av sin situation inspirerats av en hegemonisk genuskurs eller en feministisk diskurs är därmed inte bestämmande för hans handlande och dess effekter. I min analys av intervjuutsagorna ska jag undersöka på vilket sätt inte bara diskursen utan också andra nivåer spelar in.

3 METOD

För att besvara min frågeställning – *på vilket sätt bestäms intervjupersonernas sexuella interaktion med kvinnor av deras respektive positioner som heterosexuella män och som feminister?* – har jag gjort halvstrukturerade intervjuer med fem personer som identifierar sig som män, heterosexuella och feminister. Nedan redogör jag för den konkreta forskningsprocessen liksom för mina metodologiska antaganden, inspirerade av bland andra Sandra Harding.

3.1 Urval

Jag fick tag på intervjupersonerna genom att sätta upp annonser på olika samhällsvetenskapliga universitetsinstitutioner och på två kaféer där jag visste att feminister rörde sig; genom att lägga ut annonsen på ett internetforum som jag visste att många feminister besökte; och genom att skicka annonsen via e-post till bekanta och be dem vidarebefordra den till personer som skulle passa som intervjupersoner. I annonsen efterfrågade jag personer som var heterosexuella, män och feminister och berättade att jag ville intervjua dem om deras erfarenheter av sex. Jag valde de fem personer som kontaktade mig först, när jag fått klart för mig att de på allvar identifierade sig som heterosexuella feministiska män. Identiteten är ingalunda självklar och stabil, då den skapas i ett dialektiskt samspel mellan olika praktiker och diskurser, så jag hade inga kriterier för att godta intervjupersonerna utöver det att de själva uppfattade sig som heterosexuella, feministiska män.

De fem intervjupersonerna var vid intervjutillfällena omkring 20 till 40 år gamla. Filip⁴, Erik, Lars och Per är vita akademiker med medelklassbakgrund. Den femte, Mats, är vit arbetarklasskille. Med ett undantag är alltså intervjupersonerna privilegierat positionerade inte bara i och med sin heterosexualitet och manlighet, utan även på basis av klass och etnicitet.

3.2 Att berätta om sex

Det är omöjligt att exakt avgränsa temat sex. Jag gjorde gällande för intervjupersonerna redan före intervjuerna att jag i första hand var intresserad av deras erfarenheter av konkret sexuellt samspel – som jag definierar som *kroppslig interaktion som innefattar beröring av könsorgan* – med kvinnor, men att erfarenheter mer eller mindre direkt kopplade till detta var lika intressanta för min förståelse av villkoren för deras sexuella praktik. Intervjuerna kom att handla om allt från sexuella fantasier, pornografi och våld, till kärlek och förhållandestrukturer. Sex är i vårt samhälle ett tema impregnerat av tabun, varför det kan vara på sin plats att anta att en människa inte i första taget talar obehindrat om sina sexuella erfarenheter, även om han, som i fallet med mina intervjuer, försäkras anonymitet. Jag upplevde emellertid att samtliga fem intervjupersoner tyckte det var ganska oproblemiskt att tala öppet om sin sexualitet. Det var snarare som om en fördämning släppte när de satte sig i min soffa – som om de upplevde att tankar de tänkt länge äntligen fick ett efterlängt forum för att uttryckas. Detta kan ses mot bakgrund av att de frivilligt anmält sig som intervjupersoner till mitt projekt. Att jag var en främling framstod inte heller som ett problem, utan männen föreföll känna förtroende för mig. Min tolkning är att det

⁴ Namnen på intervjupersonerna är fingerade.

till och med kan ha varit så att intervjupersonerna upplevde det som en fördel att jag var en främling som de i sitt övriga liv inte hade kontakt med, eftersom de då inte riskerade några sociala förluster.

Intervjupersonerna var redan före intervjuerna införstådda med att jag tyckte att sextemat var intressant i förhållande till deras identitet som heterosexuella, feministiska män. Jag förberedde mig och männen på intervjun genom att via e-post be dem svara på några allmänt hållna frågor med anknytning till sextemat och deras positioner (se bilaga 1). Redan i dessa svar kom det upp en rad spänningar och konflikter och utifrån dessa gjorde jag ett löst hållet intervjuschema för varje intervjuperson. En del av intervjuschemat, med mycket löst hållna diskussionsingångar, var emellertid detsamma för alla intervjupersonerna. Jag bifogar den intervjuguide jag utformat för intervjun med Filip (se bilaga 2).

Jag spelade in intervjuerna, som pågick i ungefär två timmar vardera, och transkriberade dem därefter bokstavligt.

3.3 Min position i forskningsprocessen

Hur ser jag då på omvandlandet av dessa intervjuer till vetenskap? Dialektikern Jean-Paul Sartre poängterar att studiet av människan måste innebära ett undersökande inte av objekt utan av objektiveringsprocesser, det vill säga de processer i vilka objekt (och därmed subjekt) skapas. Han betonar att man inte kan studera en redan given enhet, utan snarare rörelsen hos den enhet som håller på att bli till. I själva sökandet efter kunskap skapas verkligheten och i denna process förenas utfrågaren, frågan och den utfrågade (Sartre, 1987). I linje med dessa antaganden har en rad feministiska teoretiker, bland andra Sandra Harding, kritiserat den positivistiska idén om att det forskande subjektet kan inta ”en kraftfull, överskridande, arkimedisk utgångspunkt som gör att naturen och det sociala livet antar sitt rätta sammanhang” (Harding, 1987, s 7). Istället framhåller hon att forskaren har en specifik position som påverkar sättet på vilket det studerade framstår och förstås. Det centrala, inte i sökandet efter en ren och transcendent sanning, utan snarare i vad Evelyn Fox Keller kallar för ”objektiv strävan”, blir då att inte förneka den subjektiva aspekten i forskningsprocessen utan istället synliggöra den (Keller, 1984, s 16). Harding använder begreppet ”strong objectivity” för att förklara denna process: ”Strong objectivity requires that the subject of knowledge be placed on the same critical, causal plane as the objects of knowledge” (Harding, 1996, s 244).

Jag försöker i min analys att synliggöra på vilket sätt jag direkt styrt männens uttalanden. Dessutom har jag tidigare i uppsatsen synliggjort förutsättningarna för forskningsprocessen, genom att presentera mitt syfte, min problemformulering, mina teoretiska antaganden, min

urvalsmetod och mina intervjufrågor. Vad som kvarstår är att redogöra för min sociala position och mina ”personliga” erfarenheter. Jag är vit kvinna med medelklassbakgrund och jag har erfarenheter av att ha sex med män. Min position som kvinna och mina heterosexuella erfarenheter utgör utgångspunkten för denna uppsats och har styrt hela forskningsprocessen. Genom min position som kvinna har jag erfarenheter av underordning, bland annat i sexuella sammanhang. Enligt Hardings ståndpunktsteori utgör denna underordnade position en bra förutsättning för kunskap, inte bara om de underordnades utan också de överordnades liv: ”[T]he activities of those at the bottom of [...] social hierarchies can provide starting points for thought – for *everyone’s* research and scholarship – from which humans’ relations with each other and the natural world can become visible. This is because the experience and lives of marginalized peoples, as they understand them, provide particularly significant *problems to be explained*” (Harding, 1996, s 240).

I egenskap av forskare objektiverar jag per definition intervjupersonernas berättelser. Feministiska teoretiker har påtalat att detta kan vara etiskt problematiskt, framför allt när man forskar om personer som är underordnade också i de övergripande sociala relationerna (Skeggs, 1999). I detta fall var emellertid intervjupersonerna strukturellt överordnade mig, vilket verkade neutraliserande på det maktövertag jag hade i egenskap av forskare. Mats talade förvisso utifrån en lägre klassposition än mig och hade inte tillgång till den akademiska statusdiskursen, men jag menar att genus är så centralt i frågan om sexualitet att denna klassrelation var *relativt* obetydlig i sammanhanget. I min studie menar jag att klassrelationerna får sin tydligaste manifestation i det att männens sätt att uttrycka sig om genus är tydligt klassmärkta. Mats berättelser har svårare att passera som legitima inom ramen för en hegemonisk diskurs strukturerad av klass, en maktrelation som enligt mig genomsyrar även den genusvetenskapliga diskursen. Med Pierre Bourdieus begrepp saknar han utifrån sin klassposition tillgång till samma kulturella kapital som de andra männen (Bourdieu, 1986).

3.4 Analytiskt tillvägagångssätt

Steinar Kvale framhåller dialektiken som användbart angreppssätt vid analysen av intervjuer. Det dialektiska angreppssättet går ut på att, istället för att på klassiskt positivistiskt vis försöka eliminera motsägelser, tvärtom se dessa som ett fruktbart analytiskt fokus (Kvale, 1997). Det är ur motsägelser som rörelse och förändring springer (Fairclough, 2003; Fraser, 1998), varför de blir centrala punkter att fokusera på när man analyserar villkoren för handlande. Kvale fokuserar på tillvägagångssättet vid *analysen* av intervjun, men eftersom intervjuaren även vid själva intervjutillfället ofrånkomligen kontinuerligt analyserar det som sägs och utifrån denna analys

ställer följdfrågor (Davies/Esseveld, 1989), kan angreppssättet tillämpas även i själva intervjun. Jag styrde mina intervjuer enligt denna princip och fokuserade på hur männen hanterade motsägelser på olika nivåer, mellan subjektivt och objektivt, mellan feminism och hegemonisk manlighet, mellan materiell kontext och diskurs, och så vidare.

På samma sätt lägger jag i min fortsatta analys av de färdiga intervjuutsagorna mitt fokus på denna typ av motsägelser. Jag behandlar de fem intervjuutsagorna som en helhet ur vilken jag väljer teman och spänningar som jag utifrån mitt syfte och min teoretiska hemvist ser som relevanta för att besvara min frågeställning. Personerna är med andra ord vetenskapligt viktiga bara i egenskap av kontext för intervjuutsagorna. Därmed kommer inte alla personer per automatik att komma till tals lika mycket i analysen. Det eller de teman jag lyfter fram ur de respektive intervjuutsagorna bör därför heller inte betraktas som representativa för intervjupersonen i fråga.

4 ANALYS

Jag inleder min analys med en kort beskrivning av intervjupersonerna i vissa för analysen centrala hänseenden. Framför allt går jag in på innebörden i deras feministiska positionering. Därefter analyserar jag intervjuerna utifrån olika spänningsfyllda teman som jag valt ut, teman som jag i rubrikerna låtit representeras av olika citat.

4.1 Att vara feminist, heterosexuell och man

Snarare än att intervjupersonernas identitet utgjorde ett slags stabil utgångspunkt, visade det sig i intervjuerna att intervjupersonerna kände allt annat än självklarhet inför sin identitet. Identiteten som man var stabil, men de flesta ifrågasatte sin identitet som heterosexuella och i viss mån också som feminister. I polemik med till exempel Butler (1990), tolkar jag detta som ett uttryck för att mansidentiteten har en mer stabil materiell bas i kroppen än sexuella och politiska identiteter, som i högre utsträckning baseras på praktik och subjektivitet.

Alla männen, förutom Mats, underbygger sin feministiska ståndpunkt med akademiska, genusteoretiska resonemang som de tillägnat sig på universitetet, i diskussioner med feministiska vänner eller genom läsning på fritiden. De ser manlighet och kvinnlighet som sociala konstruktioner och gör analysen att de i egenskap av män äger ett strukturellt maktövertag gentemot kvinnor. De uttrycker också en uppfattning om att sexualitet konstrueras socialt, och det är med utgångspunkt däri som de också ifrågasätter sin identitet som heterosexuella. Dessa fyra mäns tolkning av det sociala stämmer i stora drag med min egen genusteoretiska

positionering. Mats har däremot en lite annorlunda ingång i feminismen. Han talar inte explicit och teoretiskt om manligt och kvinnligt som socialt konstruerat, utan säger:

”Alltså vi är ju de könsvarer som föds till och då måste jag som man, alltså när jag liksom tänker och lever och finns till så måste jag uppskatta min manlighet, [...] jag måste tycka om mig själv, för gör jag inte det så har jag inte den grund som jag som person måste vila på.”

Sedan, när jag frågar vad han menar med manlighet, säger han emellertid:

”Precis! Alltså just begrepp som manlighet, kvinnlighet, och så vidare, vad är det? Jag kan bara utgå från mig själv och bejaka alla de sidor i mig som jag har och inte bry mig om om det anses kvinnligt, böjigt, och så vidare.”

Här glider Mats över i en idé om manlighet som en konstruktion. Men här framkommer också en annan skillnad gentemot de andra männen – medan Mats nästan uteslutande strävar efter att bejaka sig själv (något som han inte verkar uppleva som självklart och enkelt), har de andra intervjupersonerna som väsentligt projekt att ifrågasätta sig själva, då de ser sig som i någon mån produkter av de genusrelationer som de vill underminera eftersom dessa underordnar kvinnor. Deras ifrågasättande handlar emellertid också, på ett sätt som liknar Mats, om ett slags frigörelse av sig själva, utifrån idén att det finns genusstrukturer som tvingar in dem i mönster som de ”själva” inte valt. Per berättar om när han började reflektera feministiskt:

”Jag började ifrågasätta saker och samtidigt började jag ifrågasätta saker hos mig själv och hur jag själv betedde mig, och då såg jag liksom att saker som jag själv gjorde var väldigt mycket kopplat till stereotyper och det var saker som jag egentligen inte ville ha.”

När jag frågade männen vad det innebär för dem att vara feminister, hade de alla svårt att svara på ett koncist sätt, vilket jag ser som ett uttryck för den komplexitet det innebär att som komplext, motsägelsefullt och dynamiskt subjekt vara inbegripen i det komplexa, motsägelsefulla och dynamiska projekt som feminismen är. Intervjuerna med männen kan ändå sägas ha genomsyrats av två dimensioner av feministisk strävan. Den mest centrala och av alla omfamnade strävan var att inte utöva makt mot enskilda kvinnor, i konkret och direkt bemärkelse. Den andra dimensionen kan beskrivas som en strävan att inte delta i reproduktionen av ojämlika genusrelationer på ett mer strukturellt plan, och, lite starkare, att medverka i förändringen av dessa sociala relationer och undergräva männens strukturella överordning. (Detta är mina abstraherade formuleringar utifrån intervjupersonerna mer konkreta utsagor.)

Men intervjupersonernas subjektivitet går självfallet inte att reducera till deras feministiska strävan. I detta sexuella sammanhang framstår längtan efter njutning, glädje och närhet också (inte oväntat) som centrala drivkrafter för männens agerande.

4.2 "Jag tar aldrig initiativ till sex"

Filip upplever en stark konflikt mellan å ena sidan sin strävan att inte utöva makt mot kvinnor, och å andra sidan det faktum att han i sexuella situationer upplever sig befinna sig i ett objektivt överläge som är svårt att bryta.

"Jag tycker att sex handlar väldigt mycket om makt och jag tycker inte om makt, vilket gör att jag har ett ganska komplicerat förhållande till sex."

När Filip här talar om makt syftar han på sitt eget maktövertag. Han menar emellertid att det är *möjligt* att ha sex på ett sätt där makten inte blir "så påtaglig". Han har utvecklat en feministiskt informerad strategi för att undvika att hamna i ett överläge i sexuella sammanhang. Strategin bygger på principen att aldrig ta några initiativ när han befinner sig i en sexuellt konnoterad situation med en kvinna. Denna handlingsprincip har han anammat för att kunna vara helt säker på att en kvinna inte har sex med honom mot sin vilja, förklarar Filip. När jag ber honom exemplifiera berättar han om en relation han hade med en kvinna⁵. Han kunde längta efter att ha sex med henne men ville absolut inte visa denna längtan för henne, eftersom han ville att det skulle vara hon som kom med initiativet. Jag frågar honom varför han ville det.

"Därför att... därför att något annat hade varit att ifrågasätta hennes integritet. Jag hade inte kunnat var säker på i vilken mån hon ville. Jag ville att skulle vi ha sex så skulle det vara för att hon ville så mycket att hon inte kunde låta bli att ta initiativet, annars kunde det kvitta."

Jag frågar Filip hur han ser på det att "vilja" – är det inte så att vad en person vill sexuellt uppstår i samspel med den andra personen?

"Ja visst, men [...] jag vill att den viljan ska finnas i den individen. Jag vill inte att det ska vara en vilja jag påför den individen."

Filip gör här en tydlig avgränsning av individen och han beskriver även uttryckligen hur han ser på vad han kallar "den fria individen":

"Det är någon som gör uteslutande vad hon vill och blir inte manipulerad in i saker, blir inte tvingad att göra saker – tvingad då i ordets vidaste bemärkelse – och reagerar inte bara på saker beller utan har en inre drivkraft."

Han menar att bara det att visa att han vill ha sex med en tjej är att ta ett initiativ till sex som kan påverka tjejen.

"Det är bara genom att hon inte vet vad jag vill som jag inte har tagit ett initiativ. Oavsett om det jag vill är att ha sex eller inte så får hon inte veta det. Jag vill inte att det påverkar hennes beslut"

⁵ Filip är själv tveksam till att definiera denna person som kvinna: "Jag träffade en människa som mer råkade vara kvinna än att det var signifikant när vi träffades, som har en väldigt queer identitet".

Implicit i Filip's utsagor om sin strategi ligger ett antagande om hur verkligheten ser ut: det finns mönster i samhället som gör att kvinnor har sex med män trots att de inte vill. Detta antagande springer ur en feministisk diskurs om att kvinnor är strukturellt underordnade och att denna underordning begränsar kvinnors fria val. Dessa antaganden gör att Filip har svårt att lita på att en kvinna som har sex med honom verkligen vill det för sin egen skull och inte för hans. Den enda instans vari han kan lita på en kvinnas vilja att ha sex med honom är när han upplever att han överhuvudtaget inte är med och påverkar situationen, utan kvinnan är den som tar alla initiativ. Det är som om han försöker "avsubjektifiera" sig själv, göra sig själv till objekt för kvinnan så mycket det går, för att undvika att falla in i det patriarkala mönstret där *han* objektifierar och dominerar kvinnan. Som man känner han inget hot mot sin integritet när han undlåter att ge uttryck åt sin vilja, vilket jag ser som ett uttryck för att hans objektiva tillgång till positionen som man (och vit, medelklass och heterosexuell) ger honom en absolut garanti att inneha en position som subjekt.

Filip's resonemang bygger på en idé om att det är möjligt för honom att inte påverka kvinnans beslut, vilket är inkonsistent med en syn på människan som social. Även Filip's strategi att *inte* signalera vad han vill samspekar självfallet med kvinnans viljor, begär och handlingar. Det kan exempelvis innebära en lika stor maktutövning från mannens sida att inte signalera att han åtrår en kvinna i en politisk kontext där åtråvärdhet är ett av de få sätt på vilket en kvinna kan uppleva värde.

Hur påverkar Filip's handlingsprincip då hans handlande och i förlängningen de sexuella situationer han är med i? Filip berättar att han har en rad erfarenheter av att hans beslut att inte ta några initiativ i sängen leder till att det "*inte händer någonting*".

"Det kan bli ganska komplicerat att ha sex med en kvinna om man som man inte är drivande eftersom då kan man plötsligt hamna i, eller då hamnar man hela tiden i situationer där det faktiskt inte händer någonting, där man väntar på varandra eftersom kvinnan inte är van vid att ta initiativ och väntar på mig som man som ska ta initiativen och jag vill inte göra det. Och så... det händer ju att det faller platt, att det faktiskt inte blir någonting."

Sedan tillägger han emellertid att om han väntar ett tag på tjejen, brukar det för det mesta komma ett initiativ från henne.

Detta mönster som Filip har erfarenhet av – heterosexuella kvinnors tendens att förvänta sig att mannen ska vara styrande – är en produkt av historiska förhållanden där män *de facto* tenderar att styra den heterosexuella akten i högre utsträckning än kvinnor. Det extrema uttrycket för detta förhållande är våldtäkten som institutionaliserad handling. Även på representationsnivå är det mannen som styr det heterosexuella samlaget, vilket blir tydligt såväl i pornografi som i populärkultur och bidrar till att forma kvinnors förväntningar på att män ska vara initiativtagare

till sex och i sex (Jackson, 1999). Filips agerande kommer här med andra ord i konflikt med den hegemoniska manligheten. Och kopplat till detta är att Filips strävan att inte utöva makt kommer i konflikt med hans önskan att ha sex. Man kan beskriva det som att Filip får ”betala ett pris” för att han inte anpassar sig till den logik som organiserar sexualitet mellan män och kvinnor. Ibland blir det helt enkelt inget sex, medan det förmodligen hade blivit det om Filip fallit in i det ”manliga” initiativtagande mönstret, enligt Filips egen bedömning. Samtidigt upplever han det inte som att han betalar ett pris:

”Jag somnar ju hellre än har sex på ett sätt som jag inte vill ha sex.”

Filip löser alltså konflikten mellan strävan att inte förtrycka och viljan att ha sex genom att korrigera sin önskan att ha sex. Om en tjej inte tar några initiativ till sex så anpassar han sig helt enkelt till denna kontext, som i ljuset av hans feministiska handlingsprincip bara erbjuder två handlingsalternativ: inget sex eller fel sorts sex. Utifrån en subjektiv drivkraft ”släpper” Filip så att säga sin objektiva möjlighet att ha sex med kvinnor som han *skulle* kunna ha sex med – genom att han inte beter sig som en ”riktig” man som tar initiativ. Rent objektivt finns emellertid möjligheten kvar, då grunden för hans minskade möjligheter att ha sex är hans egen princip, som han när som helst *kan* frånga. Det finns inga begränsningar förutom han själv. Och Filip ger uttryck för att denna subjektiva reglering långt ifrån garanterar att hans handlingar regleras så som han vill, när han berättar att han trots sin handlingsprincip lätt faller in i den initiativtagande rollen.

”Det är därför jag tycker att sex är så komplicerat. [...] Fortfarande är det så att jag måste vara ganska koncentrerad för att inte falla in i det.”

Kvinnan som Filip berättar om ovan tog en gång under deras relation initiativ till att ha sex. Filip svarade positivt och de började ha sex, varpå han frångick sin princip.

”Det var helt enkelt så att jag föll in i det där initiativläget och sen väldigt snabbt upptäckte det och kunde ta mig ur det, men redan då... ja... the moment was lost.”

Att Filip inte lyckas följa sin princip så som han vill kan inte reduceras till en effekt av hans subjektivitet – till en konsekvens av ”svag vilja” – utan måste förstås som något som uppstår i dialektiskt samspel med den kontext (kvinnans agerande) hans vilja möter. Jag frågar Filip om han inte tycker att sex skulle kunna vara ett ömsesidigt givande och tagande, där både han och tjejen tar växelvis initiativ.

”Det vore ju schysstare naturligtvis om man kunde dela på initiativbördan, men jag känner att så fort jag börjar ta initiativ så blir det dels väldigt lätt så att det hamnar i att jag låser mig i ett initiativläge, så att säga, så att det är svårt att stoppa vidare initiativ, och dels så att den andra människan väldigt snabbt viker sig och inte tar initiativ.”

Filips upplevelse av att låsa sig i ett initiativläge kan jämföras med vad Dorte Marie Søndergaard identifierar som en möjlighet att *vila sig* i den kulturella införståddheten, i det här fallet den patriarkala införståddheten att det är mannen som styr i sängen (Søndergaard, 1996). På grund av denna erfarenhet överlåter Filip i de flesta fall åt kvinnan att ta alla initiativ och han säger att det oftast fungerar bra. Jag frågar om han har upplevt att det går att ha sex med en kvinna på ett ur maktsynpunkt oproblemiskt sätt, där båda tar initiativ i ett slags växelverkan.

"Ja, det går att ha det så, det har hänt, men det blir en väldigt, väldigt fin balansgång."

Och i intervjun gör han tydligt att han upplever denna balansgång som så svårhanterlig att han undviker att ge sig in i den.

Filips handlingsstrategi kan tolkas som ett försök att konstruera en stabil struktur som motvikt till den stabila struktur som de patriarkala relationerna är. Det problematiska är att han, genom sin betoning av de strukturer som gör att kvinnor anpassar sig till mäns sexuella vilja, tenderar att reducera kvinnorna till deras underordnade position. I sitt utvecklande av en feministisk handlingsprincip har han inte riktigt tagit fasta på att kvinnor, trots sin strukturellt underordnade position, också är konkreta handlande subjekt med en relativ autonomi gentemot maktstrukturerna. Det blir här tydligt hur teoretiskt relevant det är att göra en åtskillnad mellan å ena sidan subjektet och å andra sidan den objektiva position som hon besitter, en analytisk distinktion som underbygger Archers resonemang (Archer, 2000; 2003; jämför med Rosi Braidottis distinktion mellan Kvinnan som representation och kvinnor som konkreta subjekt (Braidotti, 1994)).

4.3 "Jag vill inte berömma tjejer för deras utseende"

Erik konstruerar i likhet med Filip vissa handlingsregler som han tror ska motverka att han hamnar i en dominerande position i sexuella situationer med kvinnor, eller att han reproducerar de ojämlika genusrelationerna överlag. Erik menar exempelvis att det är problematiskt att berömma en kvinna för hennes kropp, vilket gör att han i princip – men med vissa undantag – förbjudit sig själv att göra det. I likhet med Filip, som kunde längta efter att ta initiativ till att ha sex men ändå inte vilja göra det, kan Erik längta efter att få säga till en kvinna att hon har vacker rumpa eller vackra bröst men ändå inte vilja göra det.

"Det här med kroppar och reklam och så... Det vore ju schysst om man... Det är svårt att formulera det på ett sätt som inte låter knasigt, det här är lite av min romantiska ådra också... men jag kan ibland vilja säga att en tjej är vacker eller snygg, men nu finns det hela den här utseendefixeringen kring tjejer, det finns hela det maktperspektivet, allt sånt som gör att det inte är samma sak om en tjej säger att en kille har snygga muskler som om en kille säger att en tjej har snygga bröst. Nu säger jag att jag önskar jag kunde säga till tjejer att de har snygga bröst – det låter lite konstigt [skrattar], men..."

Erik har utvecklat en princip att inte berömma kvinnor för deras kroppsliga skönhet, utifrån en feministiskt inspirerad beskrivning som gör gällande att kvinnor är situerade i en struktur där de tenderar att reduceras till just sin kroppsliga skönhet. I citatet ovan framgår också att han tror att även jag ser denna inställning som så självklar att han känner sig nödd att kritisera sig själv för att han ens diskuterar möjligheten att berömma en tjej för hennes fysiska företräden. När Erik upplever att jag inte har någon sådan förutfattad mening, säger han emellertid att han kan ge den typen av kommentarer till en kvinna som han känner sig väldigt bekväm med, som han vet inte skulle tolka det som en objektiviserande eller reducerande manöver. Men annars är det uteslutet för honom. Han tycker emellertid att det är komplicerat att leva efter denna princip, eftersom hela den heterosexuella normen bygger så mycket på mannens ”upphöjande” av kvinnan.

”Man ifrågasätter utseendefixeringen av kvinnan, eller det här att lyfta upp kvinnan på en piedestal, och så vidare, förytligandet, fördummandet av kvinnor – fast det är samtidigt en ganska integrerad del av det manliga heterosexuella beteendet, vilket gör att man faller lite utanför ramen för det heterosexuella beteendet, det förväntade heterosexuella beteendet. Man rör sig lite på okänd mark. [...] Man får bitta andra uttryck än de klassiska, eftersom många av de klassiska uttrycken är problematiska ur ett feministiskt perspektiv. Det är därför det är problematiskt att vara heterosexuell, för att många av de vanliga kanalerna väljer man bort.”

Erik förhåller sig här till den hegemoniska heterosexuella manligheten som ett mönster man som man erbjuds att följa. Han upplever en osäkerhet när han försöker distansera sig från detta handlingsmönster. Han inser att hans behov av att uttrycka sin uppskattning inte är ett uttryck för en patriarkal logik, men han upplever att de sätt på vilka han kan tillfredsställa detta behov är oupplösligt förenade med en patriarkal logik. Här uppstår en dialektisk spänning i det att den patriarkala logiken är internaliserad i ”berömmandet”, samtidigt som ”berömmandet” inte kan reduceras till denna patriarkala logik.

Jag frågar Erik om det verkligen måste vara feministiskt inkorrekt att berömma kvinnor för deras kroppsliga skönhet. Skulle det *exempelvis* inte kunna vara subversivt att berömma en kvinna som inte lever upp till de hegemoniska skönhetskriterierna? Erik instämmer i att det kan vara annorlunda i sådan situation och reviderar i viss mån sin tydliga princip och menar att det ibland krävs lite ”finlir”. Finliret kan betecknas som en dialektisk process där Erik förhåller sig dels till vad han upplever att den konkreta kvinnan vill, dels till de övergripande strukturer och diskurser som gör det problematiskt att värdera kvinnor utifrån deras yttre.

”Visst får man mottagaranpassa. [...] Det är väl mer om man tänker en tjej som är konventionellt snygg så får man ju kanske skäta i att säga det för då är det kanske nån som inte uppskattar det.”

Jag frågar hur han menar.

"För att hon skulle tycka att jag får alltid bara höra att jag är snygg, det är så typiskt manligt att folk säger bara att jag är snygg' liksom. Och det är ju väldigt klassiskt att en snygg [gör citattecken med händerna] tjej... nu tappade jag bort mig... [Paus] Det var nånting i alla fall med att man reduceras till att bara va snygg..."

Eriks negativa tolkning av handlingen att berömma en kvinnas kropp följer samma mönster som Filips tolkning av det manliga (hetero)sexuella initiativet. Eriks feministiskt informerade uppfattning att de patriarkala strukturerna tenderar att reducera kvinnor till deras yttre, ett yttre vars värde definieras av män, får honom att på ett reduktivt vis dra slutsatsen att det – med vissa undantag – är ett uttryck för patriarkal makt att berömma en kvinna för hennes yttre. Denna hållning liknar Filips tendens att se manligt initiativtagande som nästan per definition kränkande kvinnans integritet. Att uttala sig om en annan persons utseende eller att påtala någon annan sin vilja är i strikt mening att göra den andra till objekt, medan man gör sig själv till subjekt. Men enligt det dialektiska synsättet är objektivering (eller, mindre värdeladdat, objektivering) en ofrånkomlig beståndsdel av mänskligt handlande, och att göra någon till objekt innebär därför inte per definition att den andra låses fast i en objektsposition.

En intervju är ett dialektiskt samspel, vilket tydligt kom till uttryck i intervjun med Erik. Delvis genom mina frågor, som både sprang ur min levda erfarenhet att det inte alls måste vara reducerande att som kvinna bli komplimenterad för sitt yttre, och ur min teoretiska position, justerade Erik sin ståndpunkt. Istället för att ta för givet att det är feministiskt inkorrekt att berömma en kvinnas utseende, lyfte han fram begreppet "finlir". Istället för att ensidigt betrakta en kvinna som determinerad av, det vill säga objekt för, de patriarkala mönster hon ingår i, går Erik genom "finliret" i viss mån över till att se varje kvinna som ett konkret och unikt subjekt med en relativ autonomi i förhållande till de objektiva maktstrukturer som underordnar henne.

4.4 "För mig är sexakten ett totalt samspel"

Medan Filip och Erik utvecklat principer för vilka konkreta handlingar de inte bör utföra, även om de i stunden skulle känna för det, är Lars, Per och Mats mycket mer spontana och elastiska i sina handlingsval. De ägnar sig med andra ord mer helhjärtat åt det dialektiska "finlir" som Erik förde på tal.

Lars ger tydligt uttryck för att sexakten för honom handlar om balans och ömsesidighet, "ett totalt flöde", något som står i skarp kontrast till Filips uppfattning. Lars reflekterar på ett sätt som ger uttryck för en utarbetad känslighet för makt och han är ofta kritisk i sin analys av sin egen position och sitt eget beteende, men när det kommer till den konkreta sexakten upplever han inte att hans manliga position är ett problem.

”Det är en av de mest obegripliga delarna för mig när det gäller feministisk teori som menar att penetrationen är en maktutövning – det har jag aldrig förstått⁶. Alltså, jag kan ju förstå att det kan vara det, det är inte det jag säger, men utifrån mina erfarenheter så är det en helt orimlig tanke, liksom. För mig är sexakten – inte bara den penetrerande då – ett totalt samspel. Jag har aldrig upplevt det på något annat sätt än som ett samspel, faktiskt.”

Jag frågar om han med det menar att sex alltid är jämlikt för honom.

”Ja, alltså så upplever jag det. Jag kan ju inte säga att det är så, men jag upplever det verkligen som det. [...] [Det är] som ett totalt flöde, utbyte, där man så klart kan vara mer eller mindre aktiv [...], men där måste det vara total växelverkan.”

Lars säger att han, just för att den här växelverkan vad gäller aktivitet och passivitet ska vara säkrad, bär med sig en maktmedvetenhet under sexakten. Denna medvetenhet upplever han att han kan kombinera med en spontanitet och en känsla av att ingå i ett opersonligt eller jaglöst flöde.

Lars berättelse om att han har sex på ett jämställt sätt aktualiserar ett grundläggande metodologiskt problem. Lars tal om sin praktik är inte en ”korrekt avspeglning” av en objektiv verklighet, utan hans erfarenheter och hans beskrivning av dem skapas i historiskt konstruerade maktrelationer. Enligt en lång marxistisk tradition, och enligt bland annat den feministiska ståndpunktsteorin, skapas människors uppfattning av sin kontext i dialektiskt samspel med deras objektiva position och intressen (Harding, 1996; 2004). Likaså, oavsett objektiv position, verkar hegemonin på ett sätt som gör att människor tenderar att uppfatta ojämlika relationer som jämlika och naturliga (Mulinari, 2003). Därför skulle man kunna tolka Lars berättelse om det jämlika samspelet som ett uttryck för hans strukturella maktövertag, som han – som tillhörande kollektivet män – har ett objektivt intresse av att dölja för att kunna behålla. Man kan också tolka den som ett uttryck för att han i likhet med alla andra människor i stora delar formats i en patriarkal diskurs som osynliggör maktförhållanden. Dock har Lars ett subjektivt intresse av att delta i jämlikt samspel med kvinnor, och enligt Archers och min tes om det subjektiva projektets relativa autonomi från subjektets objektiva position kan man därmed inte se Lars som determinerad av sina objektiva intressen. Och Lars anammande av en feministisk diskurs gör förutsättningarna större att han ska se ojämlika förhållanden som just ojämlika. Enligt tesen om relativ autonomi är det heller ingenting som säger att det är omöjligt för en man och en kvinna att ha jämlikt sex – den sexuella akten är dialektiskt relaterad till de maktstrukturer den tar plats i, men den determineras inte av dem (Archer, 2000; 2003). Längre än till att diskutera denna epistemologiska spänning kan jag utifrån mina teoretiska och metodologiska grundvalar inte sträcka mig i mitt sökande efter kunskap om Lars erfarenheter av jämlikt sex.

⁶ Lars hänvisar här till de radikalfeminister, till exempel Catherine MacKinnon, som menar att mannens penetration av kvinnan alltid är en förtryckshandling (MacKinnon, 1989).

4.5 "Jag blev förbannad för hon var så passiv"

Med utgångspunkt i sin erfarenhet av sex som sampel var det något av ett trauma när Lars för första gången i sitt liv (inte långt före intervjun) hade sex med en kvinna vars agerande inte stämde med hans erfarenhet av hur sex är och hans idé om hur det bör vara.

"Alltså jag kan säga så här – och det här är ju jätteläskigt att säga i det här sammanhanget – men jag blev förbannad på henne, för att jag tyckte att hon var så passiv. Alltså det var inte så att jag uttryckte det, att jag skällde ut henne, men jag bara kände i mig att 'vad fan håller du på med?!' Alltså det var verkligen den känslan. Jag tyckte det var jätteobehagligt."

Jag frågar Lars varför det var obehagligt.

"För att jag fick en känsla av att hon ville bli behandlad av mig, och det funkar ju inte. Jag kan inte gå med på de premisserna på nåt sätt. Alltså jag går inte in i det spelet, att vara den som är drivande."

Lars ger uttryck för en dialektisk metareflexiv process när han berättar att han blev arg på kvinnan, och sedan i en inskjuten bisats antyder att det var problematiskt att bli arg på kvinnan. Denna dramatiska metarefleksion springer ur en kraftig konfrontation mellan å ena sidan Lars subjektiva strävan att inte utöva makt mot kvinnor och hans subjektiva uppfattning om hur sex ska vara, och å andra sidan en objektiv kontext som inte tillåter realiseringen av hans projekt så som han tänkt sig. Han hanterar konflikten genom att bli förbannad på kontexten, som bland annat utgörs av kvinnan som betar sig passivt. Samtidigt är han medveten om att det inte är legitimt av honom att bli arg på kvinnan, eftersom konflikten egentligen ligger i en vidare strukturell kontext. Ytterligare ett sätt att hantera konflikten blir så att vara självkritisk och, i intervjun med mig, antyda att han inte tycker att han agerat fullständigt rätt.

Lars blir arg för att han upplever att kvinnan gör sig själv till ett objekt, och för att han därigenom känner sig tvingad att själv förhålla sig till henne som ett objekt ("behandla" henne). Det går inte ihop med hans vilja att vara en feministisk, icke-förtryckande man. Men att kvinnan gör sig till objekt är i själva verket Lars egen subjektiva tolkning, genom vilken han reproducerar kvinnans position som objekt – just det han vill undvika. Kvinnan som Lars berättar om är ju i allra högsta grad, genom sin "passivitet", aktiv i samspelet med Lars, vilket bland annat bevisas av att Lars knappast är oberörd av hennes (icke-)agerande. Hon är aktiv just i det att hon väljer att vara passiv, just i det att hon kräver att Lars ska "behandla" henne, vilket visar på den dialektiska spänningen mellan den aktiva och passiva positionen.

Lars frustration måste förstås i sitt sammanhang. Han kände till att kvinnan i fråga precis tagit sig ur ett förhållande med en dominant man som behandlat henne illa, och när hon i den sexuella situationen med Lars betedde sig på ett sätt som han tolkade som underdånigt, såg han det som

ett bevis för att hon inte lyckats bryta det handlingsmönster som tidigare försatt henne i en underordnad position.

"Så vad jag tror också att jag blev så besviken över där, det var ju att jag kände att hon ville att jag skulle behandla henne som skit. Alltså det är ju mitt tolkningsutrymme, så klart, det var ju inte så att hon sa det, men jag kände det så. Och jag tyckte det var så tragiskt liksom, 'men fan, res dig ur det här nu när du har chansen!'. Och sen är det så klart att det är ju ingen snabb process och det kan man ju inte göra från en dag till en annan, så jag menar inte att den här ilskan var särskilt logisk eller relevant, men det var det som liksom hände i mig, att jag hade liksom önskat att hon vågade blomma ut."

Lars vet att anledningen till att denna kvinna hamnade i ett underläge i sin relation till sin förra man hänger samman med att hon i egenskap av kvinna har en strukturellt underordnad position. Han är emellertid *också* medveten om att varje människa äger något slags frihet, med Archers ord, en relativ autonomi i förhållande till de strukturer hon ingår i, att varje människa är med och skapar världen (Archer, 2000; 2003). I den konkret levda situationen med denna kvinna har Lars svårt att få dessa olika motsägelsefullt relaterade aspekter av sin verklighetsbeskrivning att gå ihop.

"På nåt sätt så bär jag på en idé om att kvinnor som far illa i relationer på nåt sätt ber om det – och det här är jätteobehagligt att säga, men det är ju lika bra att stå för liksom mina brister också [...], men i mitt liv handlar allting om samspel så himla mycket att jag tänker att varför skulle en man kunna behandla en kvinna illa under en lång tid om hon inte går med på det på något sätt?"

Att säga att en kvinna "ber" om att fara illa är knappast ett rumsrent uttalande i feministiska sammanhang (vilket understryker den metodologiska vikten av intervjupersonernas anonymitet). Lars kallar sig själv för bristfällig, utifrån en mer övergripande och abstrakt medvetenhet om att kvinnor begränsas av genusstrukturerna. Att han i sina konkreta erfarenheter tenderar att betona människans autonomi på bekostnad av hennes begränsningar, kan delvis tolkas som ett uttryck för hans erfarenheter som vit, heterosexuell medelklassman. Vita, heterosexuella medelklassmän har historiskt innehaft en maktposition som gett dem friheten att agera relativt obehindrat, *på bekostnad av andra subjekts autonomi*. Denna icke-universella erfarenhet av autonomi har av vita, heterosexuella medelklassmän genom historien tolkats som universell, och gett upphov bland annat till den liberal-positivistiska synen på människan som absolut autonom. Sandra Harding lyfter fram hur de androcentriska, rasistiska och heterosexistiska tolkningsramar som dominerar vår kultur systematiskt ignorerat de sociala relationernas begränsande karaktär: "In the dominant androcentric accounts it remained mysterious through what processes women's life choices became so restricted" (Harding, 2004, s 5). Denna oförmåga att se hur makten verkar relationellt och strukturellt gör att kvinnors begränsade situation genom hegemoniska glasögon ses om en effekt av deras egna inneboende begränsningar och val. Harding tar ett historiskt seglivat

exempel: när en kvinna blir misshandlad av en närstående man kan det bara förklaras som en effekt av att hon *ber* om det – alternativt som en effekt av att mannen är avvikande (Harding, 2004).

Konflikterna i Lars positionering i situationen med kvinnan, liksom i berättelsen om situationen, kan emellertid inte härledas ur hur han rent teoretiskt ser på sociala relationer, eftersom sociala situationer inte kan reduceras till en fråga om diskurs. Jag tolkar inte Lars epistemologi som klassiskt patriarkal och liberal-positivistisk, utan som feministisk och maktmedveten. Hans idé om den fria individen tolkar jag som en idé om relativ autonomi från de övergripande maktstrukturerna. Det som först och främst skapar konflikterna är snarare kombinationen av Lars objektiva position som man och hans subjektiva position som feminist. Margaret Archer framhåller att en stark subjektiv drivkraft hos människor är att uppleva sig som värdefulla och bra ("self-worth") (Archer, 2000, s 219). Maskulinitetsforskaren Stephen Heath poängterar att denna strävan att befästa det egna jaget är ett problematiskt och svårundvikligt element i mäns feministiska projekt. Lars tenderar att framställa sig själv som ett slags "good guy", i motsats till "the bad guy", representerad av kvinnans förra man. Denna hans uppfattning om sig själv resulterar i att han lägger ansvaret för den problematiska sexuella situation som uppstår på kvinnan, och i förlängningen på den kontext som kvinnan ingått och ingår i. Hans egen roll i denna kontext blir ett slags frälsningsroll, en auktoriserande och överordnad roll som knappast bryter mot det patriarkala mönstret. Heath menar att det är viktigt att ställa frågan: "To what extent do men use feminism for the assurance of an identity, now asking to belong as a way of at least ensuring their rightness, a position that gets her with me once more?" (Heath, 1987, s 16). Lars ställer den fråga som män genom historien ställt: vad vill kvinnor ha? Enligt Heath är det inte en fråga som kan ingå i den manliga feminismens arsenal: "We know, in theory at least, that it is not for us to answer but to listen" (Heath, 1987, s 17). Lars nöjer sig emellertid inte med att *fråga* sig vad hans kvinnliga bekanta vill – han tar sig dessutom rätten att leverera svaret. Han har en abstrakt idé om hur en feministisk verklighet ska se ut, en verklighet där kvinnor är aktiva subjekt. I den faktiska och konkret levda situationen tenderar han, i likhet med Filip och Erik, att fastna i sin abstraktion och därmed inte ta hänsyn till vad det kvinnliga subjektet i den förevarande situationen faktiskt vill och önskar.

4.6 "Jag har sex trots att jag inte vill"

En problematik som genomsyrar intervjun med Per är att han upplever en konflikt mellan hur han betar sig och hur han egentligen *vill* bete sig, när det kommer till sex. Han berättar om en rad

situationer där han träffat en tjej som han tyckt om, varpå han tagit initiativ till sex med henne trots att han egentligen inte riktigt velat.

”Det har varit situationer där jag träffat en tjej som jag tycker är väldigt trevlig och vill umgås med, men istället för att ta det lugnt och umgås och liksom se vad som händer och kanske bara vara kompisar, så försöker jag – om det är nån jag är attraherad av och speciellt om det är nån som är attraherad av mig och jag märker det – så brukar jag ofta liksom försöka leda det till att vi har sex med varandra. Det har hänt flera gånger och sen efteråt så har jag känt att det här var ju väldigt dumt och det gav inte så mycket liksom och det var väldigt onödigt. Och jag förstår inte riktigt varför jag gör så, för det var ju inte sex jag ville ha liksom. Möjligtvis att man vill ha närhet eller liksom fysisk kontakt, men just sex var inte det jag ville ha. Men det är fortfarande nånting som driver mig till att vilja det.”

Pers tolkning av att han lätt hamnar i denna situation är att det är en klassisk mansroll att vilja ha sex, och eftersom han är formad i förhållande till denna roll så faller han lätt in i mönstret.

”Det är killen som ska vilja ha sex, som ska vara initiativtagaren och tjejen ska ta emot och säga ja eller nej. Och det är nånting som är väldigt svårt att skaka av sig och, trots att jag är medveten om det och trots att jag vet om att det är så och jag vill inte att det ska vara så, så lever jag fortfarande i det. Mindre idag än vad jag gjorde förut, men det finns absolut kvar.”

Per ger här uttryck för en intensiv metareflexiv process, där det blir tydligt att subjektet inte är koherent utan bestående av olika punkter som går i konversation med varandra. Per gör genom sin reflektion sig själv till objekt för sig själv (Archer, 2000). Han säger att han inte ”ville” ha sex och i nästa andetag säger han att någonting drev honom till att ändå ”vilja” det. Den första viljan begreppsliggör han som sprungen ur hans ”riktiga jag”, medan han betraktar den andra viljan som alienerad från honom själv, som påtvingad honom. Per berättar att drivkraften att bara vilja ha sex, med betoning på *bara*, gör att andra känslor av förälskelse och sårbarhet tenderar att ”blockeras”. Dessa känslor kan emellertid dyka upp ibland, och i förhållande till detta uttrycker han sin uppfattning om sitt jag.

”Det är dom känslorna som är en del av det riktiga jag, på nåt sätt, som inte är påklistrat på mig, påtvingat mig, och det är det jag egentligen vill åt liksom. Men i och med att jag är så fast i den rollen som gör att det är sex jag är ute efter så blir det i alla fall inte så.”

Det är oftast *efter* att Per haft sex med en tjej, trots att han egentligen inte riktigt velat det, som ”känslorna” kommer fram, de känslor som inte handlar om kåthet. Han upplever då ett slags ”*tombet*”.

”Det är då jag märker att jag inte får den belöning som jag kanske är ute efter – och jag vet inte exakt vad det är jag är ute efter, om det då kan vara närhet eller om det är nånting om att uppfylla de förväntningar jag har på mig, att jag då ska få belöning.”

Även när Per faktiskt har bestämt sig för att vänta med det sexuella har han väldigt svårt att säga nej om tjejen tar ett initiativ. När jag frågar varför, kan han inte svara. Uppenbarligen har det att

göra med den belöning som han ovan påtalar, som han har en föreställning om att han ska få om han går in i denna form av mansroll. Denna föreställning kan inte avfärdas som en illusion, utan har en materiell bas i de genusstrukturer som belönar män som anpassar sig till den hegemoniska manligheten. När vi fortsätter samtalet kommer det fram att en annan föreställning han har är att tjejen ska bli sårad om han inte vill ha sex med henne. Med utgångspunkt i denna föreställning har han till och med haft sex med en tjej bara för att undvika att såra henne. Dessa föreställningar ser Per som i mångt och mycket sprungna ur att han formats av normer om hur män respektive kvinnor ska vara/är. Han har emellertid även praktiska erfarenheter av att tjejer reagerat negativt om han inte velat ha sex med dem – i fall där tjejerna tagit initiativet. Även detta visar på att Pers föreställningar inte kan reduceras till en effekt av hegemoniska genus- och sexualitetsdiskurser.

"Jag har sagt nej i vissa situationer och det kan vara lite jobbigt. Med en person så hände det att hon trodde liksom inte på det utan fortsatte och så blev hon sur för att jag sa nej, för att antagligen för att hon också förväntade sig att jag ville det liksom."

Per tror att det är jobbigt för både tjejer och killar att få nobben, men att det på grund av samhällets normer finns en skillnad, kopplad på den diskurs som säger att killar alltid vill ha sex med tjejer men att tjejer inte alltid vill ha sex med killar.

"Jag tror liksom att egentligen så är skillnaden inte så stor mellan tjejer och killar, men det har blåsts upp till att vara nåt jättestort, och jag tror också att det finns skillnader för att vi uppfostras på ett visst sätt."

Filip är inne på samma spår som Per och uttrycker det så här:

"Vi har ju de här könsrollerna som vi måste förhålla oss till. Och det är ändå en mycket starkare, det ses som en mycket starkare markering när en kille säger att han inte vill ha sex, därför att killar vill alltid ha sex och om de inte vill det så är det någonting som är fel, medan tjejer förväntas inte vilja ha sex, utom när de vill det (skratt). [...] Om det är en kille som säger nej till sex så är det ett mycket starkare ifrågasättande av den andra personen."

Här märks en glidning mellan hur det "är" och hur saker "ses". Per säger på liknande vis att skillnaden "egentligen" inte är så stor medan han i nästa andetag framhåller att det "finns" skillnader. Filips och Pers uttalanden är flagranta exempel på det dialektiska i de sociala relationerna överlag och i genusförhållandena specifikt. De förhåller sig till en diskurs om genus och sexualitet, och uttrycker en uppfattning om att denna är någonting *annat* än verkligheten. När Per talar om sin egen vilja blir det mycket tydligt att han nästan uppfattar de hegemoniska konstruktionerna av manlig sexualdrift som någonting falskt. Samtidigt visar Pers berättelse att dessa hegemoniska konstruktioner inte kan avfärdas som till fullo falska, då de blivit en integrerad del av hans sätt att vara. Både hans och Filips uttalanden visar att det inte riktigt går att skilja de genusdiskurser de är kritiska mot från den faktiska verklighet som de är med och skapar. Det blir här tydligt att olika

nivåer av verkligheten ”internaliserar” varandra samtidigt som de är distinkta från varandra, för att använda Norman Faircloughs terminologi (Fairclough, 2003).

Utifrån ett diskursteoretiskt perspektiv skulle Filips glidning mellan ”är” och ”ses” istället tolkas som att ”är” (det objektiva) är samma sak som ”ses” (det subjektiva). En sådan tolkning ger oss inte verktyg att förklara de glapp som ändå uppträder mellan dessa olika nivåer, i kraft av att de äger en relativ autonomi i förhållande till varandra. Sandra Harding framhåller, i en artikel som diskuterar hur feministisk teori ska förhålla sig till den patriarkala ideologi som den ifrågasätter, det dialektiska samspelet mellan den ideologiska och den faktiska nivån: ”De [dominerande gruppernas ideologier] är inte bara falska och intressestyrda trosföreställningar utan också teorier som används för att strukturera de sociala relationerna för oss andra” (Harding, 1987, s 13).

Om vi nu uppehåller oss vid Per: samtidigt som de hegemoniska diskurserna om manlig sexualitet internaliseras i hans subjektivitet, utgör de en objektiv kontext för honom. Han objektifierar också på ett mycket medvetet vis denna diskurs – utifrån sin feministiska medvetenhet och strävan distanserar han sig från föreställningarna om att män alltid ska vilja ha sex, och gör dessa föreställningskomplex till objekt för analys och reflektion. Det framstår som att det är i kraft av att han anammat en feministisk diskurs som han förmått uppfatta sin tendens att ”bara vilja ha sex” just som ett uttryck för en hegemonisk diskurs och inte för hans ”riktiga jag”. Följden har blivit att han känner obehag inför denna tendens och försöker bryta med mönstret. En annan del av den objektiva kontext som Per ingår i är de praktiska sexuella situationerna med kvinnor. Han berättar om faktiska erfarenheter av att kvinnor blivit arga och till och med slängt ut honom ur sitt hem, de gånger han på ett markant sätt frångått rollen som den som vill ha sex. Dessa faktiska omständigheter försvårar hans försök att bryta med den hegemoniska manligheten, oavsett hur väl han lyckas med att genomskåda den som en hegemonisk konstruktion.

Pers missnöje med tendensen att falla in i ”vill ha sex-rollen” kan inte reduceras till en effekt av hans feministiska ställningstagande. Han känner också i sitt inre att han inte vill, att han för sin egen skull inte mår bra av att falla in i rollen – den ger honom en känsla av ”tomhet” och utebliven belöning. Men har han då ingenting att vinna på att gå in i rollen? Jo, i intervjun visar det sig att effekten av att han går in i ”vill ha sex-rollen” ofta blir att han hamnar i ett överläge gentemot tjejerna han har sex med – han gör med Archers ord en objektiv vinst (Archer, 2003).

”Den här sexhysterin blockerar andra känslor liksom [...]. Jag kan känna att ibland så hamnar jag i känslomässigt överläge i och med att jag inte har lika mycket känslor [...]. På det sättet är det lättare för mig att avsluta relationen och på det sättet hamnar man ju i en maktsituation.”

Senare i intervjun framhåller Per enligt samma logik att han kan vara rädd att tappa kontrollen över sexuella situationer, eftersom det gör honom sårbar. Denna rädsla att lämna ifrån sig sitt maktövertag, att avstå från en objektiv fördel, är ytterligare en faktor som bidrar till Pers svårighet att bryta ”vill bara ha sex-mönstret”. Archer framhåller emellertid att den här typen av objektiva vinster kan stå i motsättning till vinster som är förankrade i subjektiva strävanden (Archer, 2003). Per *vill* vara mer sårbar, för han känner att denna sårbarhet ligger nära hans identitet som han vill uttrycka och förkroppsliga. Detta utgör en stark drivkraft i hans strävan att bryta med den hegemoniska dramaturgin.

4.7 "Det är inte dominans utan en lek med dominans"

Filip, Lars och Erik uttrycker att de överhuvudtaget inte är intresserade av att ha sex som bygger på något slags dominansdramaturgi. Detta är enligt dem själva inte något som vuxit fram till följd av en feministisk medvetenhet, utan har alltid funnits där. Mats och Per däremot tycker om att, när de har sex med en kvinna, gå in i rollen av antingen dominant eller dominerad. Båda två betonar dock att det är just *roller* som de går in i, med utgångspunkt i att båda parter är med på det. Mats beskriver hur det brukar fungera i hans sexuella relationer:

”Det brukar se ut som så att man börjar lära känna varandra sexuellt och så märker man liksom och man uttrycker att så här vill jag ha det och så, diskuterar sexualitet och preferenser och vad man vill och inte vill och hela utforskandet av varandra. Och i det då så kommer det här med dominans och icke-dominans, och så vidare. Det är ju inte på allvar [...], för alltså det är ju på lika villkor. Alltså det är inte dominans och det är inte makt, utan det är liksom, det är en lek med dominans och makt därför att personerna vill leka med dominans och makt.”

För Mats utgör inte maktlekarna något centralt i sex, utan han ser dem mer som en av många aspekter att utforska. Han ser sex som ett område där man på ett lekfullt sätt har möjlighet att gå in i en mängd roller och känslolägen och därigenom utforska sig själv och den man har sex med. Han tycker om lekar med dominans i både ena och andra riktningen.

”Alltså för min egen del... jag tycker om båda delarna. Jag tycker om att vara den dominanta och tycker om att vara den som inte är det. Och att det också är en omväxling så att säga. Sen lutar jag i och för sig mer åt att inte vara så himla dominant, för jag är inte så där [gör morrande läte och klöser med handen i luften].”

Han säger att han inte är någon klassisk ”*dominant banne*”. Eftersom detta uttryck har lätt biologiska konnotationer frågar jag om han menar att det är mer naturligt för män än för kvinnor att vara dominanta.

”Nä, alltså just i en sexsituation så är den dominante bannen en roll man går in i, och jag bara älskar när kvinnor går in i den rollen, liksom tar tag i mig, vräker ner mig på sängen liksom.”

Per kan också – trots den ovan påtalade rädslan – tycka om att tappa kontrollen och bli dominerad av en kvinna, men hans böjelse för ”maktsex” är i första hand kopplad till en lek med vad han kallar den manliga ”*ta för sig-makten*”, den som är vanlig i till exempel porrfilmer. Ur ett feministiskt perspektiv kan han tycka att det är problematiskt, men när vi pratat en stund runt detta tema blir det tydligt att han inte ser själva *leken* med dominans som *i sig* problematiskt. Tjejen måste vara med på det, annars blir han avtänd och kan inte genomföra sexakten, säger han.

”När jag känt att jag liksom missbrukar min makt så... när jag märker att den person jag är med inte uppskattar det jag gör eller känner sig obekvämt så avbryter jag direkt, för då kan jag liksom inte fortsätta.”

Liksom Mats framhåller Per att den makt han utövar i sådana här situationer – vilka rent konkret brukar handla om att han genom penetration ”tar” tjejen snabbt och hårt – inte är *verklig* makt, då den utgår från ett samförstånd.

”Det underförstådda är liksom att hon kan avbryta med ett ord och det är inga problem liksom. Så det är ju på sätt och vis en spelad maktsituation.”

För att ha den här typen av sex krävs att Per känner tjejen han har sex med väl, så att det finns ett förtroende och inte sker några missförstånd. Dessutom måste han uppleva att de är jämbördiga.

”Det enda sättet som jag kan tänka på den situationen är om jag är med en person där vi är på samma nivå, för jag skulle inte kunna klara av den situationen med en person jag känner att jag har ett maktförhållande och att det är det som ligger i grunden liksom.”

Både Mats och Per laborerar här med upplevelser om vad som är ”på riktigt” och vad som är ”lek”. Vari består då egentligen det ”riktiga” och ”leken”? För både Per och Mats är det centrala i leken att båda parter *vill*. Att vilja är motsatsen till att tvingas och den ömsesidiga viljan uttraderar därmed makthierarkin. Hur vet de då vad kvinnan vill? Deras tolkning av kvinnors vilja skiljer sig kraftigt från Filips. Medan Filip inte kan lita på att en kvinna verkligen vill ha sex med honom även om hon signalerar att hon vill det, litar Mats och Per på sin förmåga att känna av om en kvinna vill eller inte vill vara med, inte bara på sex överhuvudtaget utan dessutom om att domineras. Det blir här tydligt hur Filip i beskrivningen av sin kontext i mycket högre utsträckning lutar sig mot en abstrakt feministisk diskurs om kvinnors vilja, medan Per och Mats litar mer på sin spontana förmåga att tolka kvinnors signaler – trots att deras förmåga att tolka kvinnor formats utifrån en överordnad position och därmed kan misstänkas vara ofullkomlig. Jag repeterar Hardings tes: ”[T]he activities of those at the top both organize and set limits on what persons who perform such activities can understand about themselves and the world around them” (Harding, 1996, s 240).

När Mats och Per leker med manlig sexuell dominans leker de med själva grundvalarna i den patriarkala dramaturgin. Per berättar inledningsvis att han kan känna obehag i att han tänder på denna dramaturgi, men paradoxalt nog berättar han att han, ju mer feministiskt medveten han blivit, fått desto lättare att bejaka sin upphetsning inför dominansrollen.

”Jag har fortfarande samma känsla liksom av begär, men [...] när man liksom förstår vad det handlar om, varför jag känner obehag i den situationen och varför jag tänder på den situationen, då blir jag... när man kan förstå det då blir det också lättare att arbeta med det och då kan man liksom distansera sig från det som man tycker inte är bra, och i vissa situationer [i porrfilmer] som man kanske tycker är principiellt fel men som man kanske tidigare tyckte var upphetsande, då kan man liksom ta den situationen och ta ut det som verkligen är upphetsande och sen sätta det i en ny situation och så ta bort det som är fel, just med den här maktrelationen liksom.”

Per ger här uttryck för en upplevelse av att kunna *skilja ut* olika aspekter av en situation från varandra. Det är konsekvensen av en syn på konkreta situationer som bestående av flera distinkta aspekter – vilket ligger i linje med den dialektiska tesen. Att han tänder på manlig sexuell dominans är ingenting han *reducerar* till en effekt av en hegemonisk manlighetsdiskurs eller av sin objektiva position som man, även om dessa aspekter är med och konstruerar hans begär. Genom att så att säga *använda* sig av en klassisk patriarkal dramaturgi i en ”icke-patriarkal”, det vill säga någorlunda jämlik och ömsesidig, situation kan man säga att Per manifesterar att den patriarkala dramaturgin på dialektiskt vis i viss mån är frikopplad från den materiella bas som är dess förutsättning. Mats gör en liknande glidning när han använder sig av begreppet ”dominant hanne” och därigenom kopplar maktövertag till mannen, men sedan gör klart att även en kvinna kan gå in i rollen som ”dominant hanne”.

Både Per och Mats ser i det sexuella samspelet en central aspekt som inte har med genus att göra, en möjlighet att testa gränser, experimentera och utforska sig själva och sin partner. I detta sammanhang ska Mats och Pers drivkraft att ”leka dominant” ses mot bakgrund av att de båda upplever sig ha svårt att gå in i aktiva roller i livet i allmänhet, vilket de upplever som ett problem.

Men var går då skiljelinjen mellan spelad och verklig maktutövning? Enligt den dialektiska logiken går det ju heller inte att till fullo skilja den manliga dominansens dramaturgi från dess materiella bas, och det tar sig uttryck i att leken ibland glider över i verklighet. När Per ovan berättar om att han ibland avbryter för att han känner att tjejen inte är med på leken, manifesterar han denna glidning. Mats berättar också om en situation då han upplevde att maktlekarna i sängen inte längre var en lek utan på riktigt. Detta var kopplat till att förhållandet som helhet till kvinnan i fråga var konfliktfyllt.

”En gång så blev det maktkamp, på grund av att den tjejen hade ett behov av makt, så då började vi kampa. Så då fick vi ju göra slut liksom, för det var ingenting som jag var intresserad av.”

Jag frågar Mats om maktkampen märktes även i sängen.

”Ja, det gjorde det, därför då handlade det inte om lek på samma sätt. Alltså det blev kamp alltså även där så att säga och det var ju totalt ointressant.”

Jag frågar om det var en jämn kamp eller om någon av dem var i överläge.

”Nej. Det var just det att hon ville ha överläget och kampade för det och då gick jag in och kampade mot henne.”

Med utgångspunkt i min teoretiska positionering som bygger på att kvinnor är strukturellt underordnade gentemot män samt utifrån mina praktiska erfarenheter som kvinna, kände jag här i intervjun att det var på sin plats att vara lite skeptisk till Mats beskrivning av verkligheten, utan att för den delen avfärda den – på samma sätt som när Lars beskrev sin erfarenhet av att bara ha jämlikt sex. Utan att själv reflektera över huruvida hans beskrivning är partisk och subjektiv, säger Mats att *”hon ville ha överläget”*. Att utifrån en strukturellt överordnad position som man beteckna en konflikt mellan en man och en kvinna som beroende på kvinnans maktlystenhet följer ett historiskt mönster, som kännetecknas av att mäns maktutövning genom hegemoniska representationer dolts och därmed legitimerats, medan kvinnors kamp mot detta tolkats som maktlystenhet, hysteri, etcetera, och därmed delegitimerats. Därför frågar jag Mats om det inte kan ha varit så att kvinnan i fråga fightade för att hon kände sig i underläge.

”Det är mycket möjligt. Det är mycket möjligt. [...] Alltså jag kan ju spekulera så att säga, men i och med att jag inte var mogen nog att ställa frågorna så kan jag ju aldrig veta.”

5 SLUTSATSER

I männens berättelser framträder en rad konfliktfyllda teman som enligt min analys ger uttryck för den dialektiska spänningen mellan subjektivt och objektivt.

Filip har utifrån sin feministiska övertygelse bestämt sig för att aldrig ta några initiativ till sex med kvinnor. Han menar att *”något annat hade varit att ifrågasätta hennes integritet”*, utifrån en feministiskt informerad idé om att kvinnor på grund av övergripande maktförhållanden ofta leds att ha sex med män emot sin vilja. Här uppstår en dialektisk spänning mellan den abstrakta feministiska diskurs som Filip anammat och de konkreta kvinnor han vill ha sex med. Filip väljer att hantera spänningen genom att utveckla en fast princip om att aldrig ta initiativ, för att inte riskera att en kvinna har sex med honom utan att verkligen vilja. Samtidigt bygger detta förhållningssätt på en idé om kvinnor som offer, och reproducerar därmed i viss mån den ordning som Filip vill bryta med.

Erik hanterar sina konflikter enligt samma systematik. Han har utvecklat en fast princip om att inte berömma kvinnor för deras kroppar, efter att han tagit till sig en feministisk diskurs om

att denna typ av manliga, objektifierande handling ingår i ett vidare mönster av sexuellt förtryck. Erik kan emellertid frånga sin princip till förmån för ett dialektiskt ”finlir”, där han försöker känna av hur den faktiska kvinnan förhåller sig till sådant beröm.

Även mellan Lars (feministiska) idéer och strävanden och den faktiska kontext han möter uppstår spänningar. Han har en idé och en erfarenhet av sex som samspel, och när han träffar en kvinna som agerar passivt tolkar han det som ett uttryck för hennes underordning. Han hanterar denna konflikt genom att bli arg på henne. Samtidigt gör han på dialektiskt vis sin egen ilskereaktion till objekt för sin egen kritik, utifrån en idé om att sådana reaktioner knappast är ett rimligt sätt att bryta med en ordning vari män kontrollerar kvinnor.

Per gör på liknande vis sitt eget agerande till objekt för sin reflektion. Han analyserar sin tendens att ha sex med tjejer utan att egentligen vilja det, och ser den som ett uttryck för att han formats i en hegemonisk manlighetsdiskurs. Men tendensen visar sig vara inte bara ett uttryck för en diskurs, utan Per kopplar den också bland annat till den faktiska omständigheten – dialektiskt relaterad till diskursen – att kvinnor oftare än män ser det som en kränkning att bli nekade sex.

Både Mats och Per lyfter upp en spänning mellan ”lek med makt” och ”riktig makt” i sexuella sammanhang. I deras berättelser blir det tydligt att verkliga patriarkala maktstrukturer fortplantas i sexlekar och att gränsen mellan lek och allvar lätt suddas ut, men att lekarna *samtidigt* i någon mån kan friställas från makthierarkier och ske i samförstånd.

Detta ”samtidigt” i föregående mening kan ses som ett lingvistiskt uttryck för de dialektiska motsägelser som ligger till grund för dessa teman och för hela min analys. Sexlekar som bygger på manlig dominans kan inte skiljas från de övergripande heterosexuella strukturer som bygger på manlig dominans – men samtidigt kan dessa två aspekter av det sociala livet visst åtskiljas, de är ju inte en och samma sak och går därmed inte att reducera till varandra. Detta dialektiska ”både och” är centralt för att i detalj kunna förstå villkoren för hur intervjupersonernas handlande bestäms. I varje berättelse ryms en motsägelse, med sin faktiska motsvarighet i de situationer som männen berättar om. Varje sådan motsägelse löses i ett dialektiskt spel mellan subjektivt och objektivt, och resulterar i nya konflikter på andra nivåer. För att i min analys komma åt denna dialektiska mekanism har det varit fullständigt grundläggande att göra *distinktioner*. Den epistemologiska grunddistinktionen är den mellan subjektivt och objektivt, men på andra nivåer framträder distinktioner mellan person och kontext, vilja och handling, diskurs och materia, abstrakt och konkret, och så vidare. En röd tråd i berättelserna är att männen genom sin subjektivitet gör sig själva – sina tankar, känslor och handlingar – till objekt för sin egen reflektion.

Den som ansluter sig till den diskursteoretiska epistemologi som skyr den här typen av distinktioner, kan inte greppa mekanismerna i dessa spänningsfält. När Judith Butler begreppsliggör mänskligt handlande som till sin helhet diskursivt, berövas hon möjligheten att greppa hur en persons objektiva positionering, *oberoende av diskursen*, påverkar villkoren för hans eller hennes handlande. När Lars blir arg på kvinnan som betar sig passivt kan det inte reduceras till en fråga om diskursiva möjligheter och begränsningar, utan hans frustration har också sin grund i det sätt på vilka våra kroppar konkret organiseras i förhållande till varandra. Och när Per har svårt att frånga mönstret att ”alltid vilja ha sex” beror det inte bara på att genuskurser gjort ett annat beteende outtryckbart, utan också på hans hänsyn till den faktiska omständigheten att kvinnors förväntningar på honom formats av erfarenheter av stark manlig sexualdrift, liksom till det faktum att han blir mer sårbar om han frångår manlighetsdramaturgin. Alla dessa nivåer – diskurs och materiella relationer, subjektivt och objektivt – konstituerar varandra ömsesidigt i varje konkret situation, *men om vi inte skiljer dem åt analytiskt kan vi inte greppa den rörelse genom vilken denna förening sker*. Därmed kan man med de diskursteoretiska begreppen inte på konkret nivå visa på de fria respektive determinerade dimensionerna i mänskligt handlande. Den diskursteoretiska, reduktiva logiken måste därför betraktas som ett centralt fokus för vetenskapsteoretisk kritik, inom feministisk såväl som annan samhällsvetenskaplig forskning.

Genom att föra in Margaret Archers teoribygge i en studie som fokuserar på genus, har jag med utgångspunkt i en sådan kritik försökt vidareutveckla den teoretiska diskussionen om genus och handlande. Jag har här studerat genusrelationerna utifrån ett fokus på män, men detta dialektiska angreppssätt kan tillämpas vid analysen av hur handlande bestäms i alla typer av maktkonstellationer och på alla sociala områden: Hur ska vi förstå en kvinnas val att stanna i en relation med en man som slår henne? Hur ska man förstå framväxten av det feministiska motståndet bland unga tjejer i dagens Sverige? Hur begripa den process som driver fram en våldtäkt? Och om vi sätter andra maktrelationer än genus i fokus: Vilka mekanismer är det som driver en före detta antikapitalistisk socialdemokrat att plötsligt förespråka privatiseringar? På vilket sätt ska vi förstå marginaliserade grupper val att skapa en identitet genom våld? Hur ska vi förstå den process som gör att personer med arbetarbakgrund generellt presterar sämre än andra i skolan?

Hur vi besvarar dessa frågor ligger till grund för hur vi väljer att organisera samhället. Därför är frågan om hur vi ska teoretisera villkoren för handlande värd att tas på allvar.

6 LITTERATUR

- Amin, Samir (2004) *Det liberala viruset*. Stockholm: Tankekraft förlag.
- Archer, Margaret (2000) *Being Human: the Problem of Agency*. Cambridge: Cambridge University press.
- Archer, Margaret (2003) *Structure, Agency, and the Internal Conversation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- de Beauvoir, Simone (1973) *Det andra könet*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Bourdieu, Pierre (1986) "The Forms of Capital", s 242-258 i *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (red) Richardson, John. New York: Greenwood Press. Även www.viet-studies.org/Bourdieu_capital.htm
- Braidotti, Rosi (1994) *Nomadic Subjects. Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York: Columbia University Press.
- Butler, Judith (1999) *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. 2a upplagan. New York: Routledge.
- Connell, R W (1999) *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- Coole, Diana (1995) "The Gendered Self" i *The Social Self* (red) Bakhurst, David & Sypnowich, Christine. London: SAGE.
- Davies och Esseveld (1989) *Kvalitativ kvinnoforskning*. Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Fairclough, Norman (2003) *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. New York: Routledge.
- Foucault, Michel (1980) *Sexualitetens historia 1: Viljan att veta*. Stockholm: Gidlund.
- Fraser, Nancy (1998) "Heterosexism, Misrecognition and Capitalism: a Response to Judith Butler", s 40-149 i *New Left Review* ser 1, nr 228, 1998.
- Harding, Sandra (1987) "Instabiliteten i den feministisk teoribildningens analytiska kategorier", s 4-22 i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1987:2/3.
- Harding, Sandra (1996) "Rethinking standpoint epistemology", s 235-248 i *Feminism and Science* (red) Keller, Evelyn Fox & Longino, Helen E. Oxford University Press.
- Harding, Sandra (2004) Introduction: Standpoint Theory as a Site of Political, Philosophic, and Scientific Debate", s 1-15 i *Feminist Standpoint Theory Reader: Intellectual and Political Controversies* (red) Harding, Sandra. New York: Routledge.
- Heath, Stephen (1987) "Male Feminism", s 1-32 i *Men in Feminism* (red) Jardine, Alice & Smith, Paul. New York: Methuen.
- Jackson, Stevi (1999) *Heterosexuality in Question*. London: SAGE Publications.
- Jackson, Stevi (2001) "Why a Materialist Feminism is (Still) Possible – and Necessary", s 283-293 i *Women's Studies International Forum*, vol 24, nr 3/4, 2001.
- Janack, Marianne (2004) "Feminist Epistemology" i *The Internet Encyclopedia of Philosophy* (red) Dowden, Bradley & Fieser, James. www.iep.utm.edu/f/fem-epis.htm
- Keller, Evelyn Fox (1987) "Feminism och vetenskap", s 30-41 i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1984:4.
- Kjørup, Søren (1999) *Människovetenskaperna: problem och traditioner i humanioras vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund : Studentlitteratur
- MacKinnon, Catherine A (1989) *Toward a Feminist Theory of the State*. London: Harvard University Press.
- McNay, Lois (2000) *Gender and Agency: Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Merchant, Carolyn (1984) "Isis nya medvetenhet", s 7-16 i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1984:4.
- Mulinari, Diana (2003) "Om det behövs blir vi uppkäftiga...", s 93-120 i *Maktens (o)lika förklädnader: Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige* (red) de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana. Stockholm: Atlas.
- Sartre, Jean-Paul (1984) *Till frågan om metoden*. Lund: Arkiv förlag.
- Skeggs, Beverly (1999) *Att bli respektabel*. Göteborg: Daidalos.
- Søndergaard, Dorte Marie (1996) *Tegnet på kroppen : Kön: koder og konstruktioner blandt unge voksne i akademien*. København: Museum Tusulanum.

BILAGA 1

Frågor jag ställde till intervjupersonerna via e-post före intervjuerna

1. På vilket sätt är du feminist? Vad betyder det för dig?
2. Har du reflekterat mycket över din sexualitet i förhållande till din manlighet och din feminism?
3. Upplever du din sexualitet som oproblematiserad eller konfliktfylld?
4. Varför vill du bli intervjuad?

BILAGA 2

Intervjuguide, Filip

Del I: punkter jag använde i samtliga intervjuguider

Vi ska prata om din SEXUALITET, om SEX

- Själva sexakten
- Ramarna för denna: identitet, flirtande, etcetera

- Konkreta händelser
- Hur du upplever, tänker kring detta

Men först lite om din bakgrund

- Klassbakgrund? Familjebakgrund? Vad har du gjort i livet?
- Sexuella förhållanden: Fasta? Annat? Mycket/lite sex?
- Din FEMINISM: Varför är du feminist? Hur och när?
- Politisk hemvist i övrigt?

Och så:

- Vad tycker du om sex?
- Varför har du sex med KVINNOR – och varför inte med MÄN?

Del II: de punkter jag utformat utifrån de teman och spänningar som dök upp i Filips svar på mina e-postfrågor

Dessa problematiker kom upp i dina e-postsvar:

- Sexuell praktik kontra sexuell identitet
- Sex som oerhört konfliktfyllt, komplicerat och ömtåligt – hur då?
- Hur ser du på din sexualitet...
 - ... i förhållande till MANLIGHET/KÖN?
 - ... i förhållande till FEMINISM?
 - ... i förhållande till MAK?
- Har din sexualitet förändrats på grund av att du blev feminist?